

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Mirsada Abdić

**Živeti v Sloveniji: Ekonomski razlogi migracij iz
Bosne in Hercegovine**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2019

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za socialno delo

Mirsada Abdić

**Živeti v Sloveniji: Ekonomski razlogi migracij iz
Bosne in Hercegovine**

Magistrsko delo

Študijski program: Socialno delo z družino

Mentorica: red. prof. dr. Darja Zaviršek

Ljubljana, 2019

Zahvala

Zahvalila bi se svoji družini in prijateljem, ker so ob meni zmeraj, kadar jih potrebujem. Prav tako pa mi ne glede na vse vedno stojijo ob strani tudi takrat, ko bi sama že obupala. So moja gonilna sila in tisti, ki jih v svojem življenju najbolj cenim. Še posebej pa bi se zahvalila svoji starejši sestri, ki mi je bila vedno vzor in v veliko oporo.

Prav tako bi se rada zahvalila mentorici, red. prof. dr. Darji Zaviršek, ker mi je pomagala in mi svetovala pri pripravi in pisanju magistrskega dela.

Iskrena hvala vsem, ki so mi pomagali pri izdelavi magistrske naloge in so bili del mojega raziskovalnega dela, saj je bilo to bistvenega pomena. Hvala jim za iskrenost in lepe besede.

PODATKI O MAGISTRSKEM DELU

Ime in priimek: Mirsada Abdić

Naslov magistrskega dela: Živeti v Sloveniji: Ekonomski razlogi migracij iz Bosne in Hercegovine

Kraj: Ljubljana

Leto: 2019

Število strani: 78

Število prilog: 2

Število slik: 4

Mentorica: red. prof. dr. Darja Zaviršek

Lektor: Mateja Dermelj Ropoša

POVZETEK:

Migracije se, kot vemo, dogajajo po vsem svetu. Veliko mladih ljudi, pa tudi starejših se pogosto preseli drugam. In vedno se sprašujemo, kakšen je razlog za selitev. Kaj se mora zgoditi, da se preseliš v drugo državo ali na drugo celino, da zapustiš svojo družino, prijatelje in vse, kar ti je dotlej veliko pomenilo. Veliko ljudi iz Bosne in Hercegovine je v Sloveniji, tu je tudi veliko priseljencev iz drugih držav. Nekateri so se preselili v devetdesetih letih minulega stoletja, ko je bila v Bosni vojna, nekateri po njej, drugi pa pred tremi ali štirimi leti. Ti, ki so se preselili med vojno, so to morali narediti, saj bi bilo sicer ogroženo njihovo življenje. V magistrski nalogi pa bom obravnavala tiste, ki so v Slovenijo prišli nedavno. Zanima me, zakaj so se odločili za to oziroma kaj se jim zdi v Sloveniji boljše kot v Bosni.

Ena izmed teh priseljenk sem tudi sama, podobno kot ogromno mladih, ki so prišli v zadnjih letih, in najbrž jih bo veliko tudi v naslednjih. Mladi ljudje si želijo nekaj ustvariti, narediti nekaj v svojem življenju, in tega v Bosni niso mogli, zato so se odločili za odhod iz domovine.

Ključne besede: migracije, mladi, ekonomske migracije, socialne migracije, zaposlitev, izobrazba.

ABSTRACT:

Migration has always been a widespread phenomenon. Great numbers of young and old alike move from one place to another. The question always remains what the reason behind this relocation is. Something has to happen to compel people to leave their friends and family behind and move to a different country or continent. Slovenia houses a lot of immigrants from Bosnia and Herzegovina and from other countries. The Bosnian immigrants moved to Slovenia during the Bosnian War; some migrated after the war, and others found a home here only recently. Those that moved here during the war did so to save their lives. But what compelled those that migrated to Slovenia only recently? What does Slovenia have that Bosnia does not? These questions will be explored in greater detail in this master's thesis.

I, too, am one of the many young people that moved to Slovenia in the recent years. Many young Bosnians will follow in our footsteps. Bosnia does not provide young people with the freedom or space to make something of their lives.

Keywords: migration, economic migration, social migration, young people, employment

PREDGOVOR

Med opazovanjem okolja, v katerem sem živel, ko sem bila v BiH (Bosni in Hercegovini), in tega v Sloveniji sem zaznala velike razlike.

V BiH se življenje malega človeka še vedno vrti okoli vprašanja politike in političnih strank. Zato imamo velike ekonomske, socialne in druge težave. Število ljudi, ki so se izselili iz BiH, se še danes vztrajno povečuje. V BiH mladi nimajo priložnosti za lepšo prihodnost in tako jih večina migrira v države Evropske unije, najbližja pa jim je Slovenija, kjer se praktično počutijo kot doma.

V Sloveniji so razmere za študij in za delo mladih boljše, zato državljani BiH najpogosteje prihajajo sem. Hotela sem raziskati, zakaj so ljudje iz BiH odhajali nekoč in zakaj odhajajo danes. Zanimalo me je, ali je to samo vprašanje boljših ekonomskih in socialnih razmer ali gre še za kakšen drug ekonomski ali socialni fenomen.

Čeprav so mladi v BiH zelo inovativni in si želijo delati, v svoji državi, tam žal nimajo perspektive. Ko se pogovarjam s svojo mamo, mi vedno razlaga, da je bila BiH pred vojno v devetdesetih država, v kateri je bilo užitek živeti. To je zbudilo moje zanimanje in hotela sem ugotoviti, zakaj se je stanje v BiH tako spremenilo.

V magistrski nalogi sem hotela poizvedeti o navadah mladih iz Bosne, ki živijo v Sloveniji, v primerjavi z navadami mladih, ki živijo v BiH; zanimalo me je, ali imajo podobne navade ali ne ter kakšna so ekonomske in socialne razmere, v katerih živijo.

Želela sem ugotoviti, kakšno je njihovo življenje v Sloveniji, kako so jih tu sprejeli in ali jih še vedno, čeprav so druga, tretja generacija, obravnavajo kot priseljence. Zanimalo me je tudi, ali imajo težave z zaposlovanjem, z jezikom, z ljudmi in kako gledajo nanje, ko grejo domov v BiH. Poleg tega sem hotela izvedeti, kako se počutijo v drugi državi in kako v svoji in kje bi raje živeli.

Mnogi ljudje so prišli v Slovenijo, ko je v BiH divjala vojna (1992–1995) in so potem tu večinoma ostali. V Slovenijo je takrat prišel del moje družine, in vedno me je zanimalo, kako so živeli v drugem družbenem okolju, obkroženi s tujci, ki jih niso poznali in niso govorili njihovega jezika. Zdaj že imajo slovensko državljanstvo in razmere so precej drugačne, kot so bile takrat. Otroci obiskujejo slovenske šole, govorijo slovenski jezik in imajo slovensko državljanstvo.

KAZALO

1	TEORETIČNI UVOD	1
1.1	POLITIČNE RAZMERE KONEC 20. STOLETJA IN VOJNA V BiH.....	1
1.1.1	Razpad SFRJ in vojna v BiH.....	1
1.1.2	Migracije in migracijski tokovi	4
1.2	MEDNARODNE MIGRACIJE NA BALKANU OD KONCA HLADNE VOJNE ..	7
1.3	NARAVA MIGRACIJ V BiH PO RAZPADU SFRJ	8
1.3.1	Vzroki in motivi za migracije v 20. stoletju ter njihove posledice.....	11
1.3.2	Migracije v 21. stoletju.....	12
1.4	MIGRACIJE MLADIH	13
1.4.1	Težave mladih pri iskanju dela.....	14
1.4.2	Beg možganov	15
1.4.3	Izobraževanje.....	16
1.4.4	Zaposlovanje.....	17
1.4.5	Pogoji za delo	17
1.4.6	Kultura, šport in prosti čas.....	19
1.4.7	Udeležba, aktivno sodelovanje mladih v javnem življenju	20
1.4.8	Zdravje.....	21
1.5	MLADI IN MIGRACIJE V BiH DANES	22
1.6	BOSANCI V SLOVENIJI IN NJIHOVE IZKUŠNJE	26
1.7	PRILAGAJANJE NA NOVO OKOLJE	28
1.8	SOCIALNO DELO IN PRISELJENCI	29
2	PROBLEM.....	32
3	METODOLOGIJA	33
3.1	VRSTA RAZISKAVE.....	33
3.2	METODA ZBIRANJA PODATKOV	33
3.3	POPULACIJA IN VZOREC	34
3.4	OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV	34
4	REZULTATI	35
4.1	RAZLOGI ZA SELITEV	35
4.2	PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI	35
4.3	ZAPOSLOVITVENA SITUACIJA	36
4.4	PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BiH.....	37

4.5	KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE	38
4.6	RAZPRAVA	39
5	VLOGA SOCIALNEGA DELA	41
6	PREDLOGI.....	43
7	VIRI IN LITERATURA.....	44
8	PRILOGE	49
8.1	SMERNICE ZA INTERVJU	49
8.2	INTERVJUJI	49
8.2.1	Intervju 1	49
8.2.2	Intervju 2	50
8.2.3	Intervju 3	52
8.2.4	Intervju 4	53
8.2.5	Intervju 5	54
8.2.6	Intervju 6	55
8.2.7	Intervju 7	57
8.2.8	Intervju 8	58
8.2.9	Intervju 9	59
8.2.10	Intervju 10	61
8.3	TABELE KODIRANJA	62
8.4	OSNO KODIRANJE	71
8.4.1	ODNOSNO KODIRANJE	76

KAZALO SLIK

Slika 1.1: Begunci v Bosni in Hercegovini	10
Slika 1.2: Število migrantov v Sloveniji.....	11
Slika 1.3: Razlogi, zaradi katerih mladi zapustijo BIH	23
Slika 1.4: Kam se želite izseliti	24

1 TEORETIČNI UVOD

1.1 POLITIČNE RAZMERE KONEC 20. STOLETJA IN VOJNA V BiH

1.1.1 Razpad SFRJ in vojna v BiH

Socialistična federativna republika Jugoslavija, s kratico SFRJ ali na kratko Jugoslavija, je bila država na Balkanskem polotoku, ki je obstajala med letoma 1945 in 1991. Pod imenom Demokratična federativna Jugoslavija se je oblikovala po 2. svetovni vojni iz ozemlja predvojne Kraljevine Jugoslavije, nakar je leta 1945 spremenila ime v Federativna ljudska republika Jugoslavija (FLRJ) in leta 1963 v dokončno ime SFRJ.

SFRJ je na severozahodu mejila na Italijo in Avstrijo, na severu na Madžarsko in Romunijo, na vzhodu na Bolgarijo, na jugu na Grčijo in Albanijo ter na zahodu na Jadransko morje.

(Wikipedia, 22.12. 2018)

Jovič (2001) omenja osem dejavnikov ali vzrokov za propad Jugoslavije:

1. gospodarska kriza;
2. tako imenovano »starodavno sovraštvo« med jugoslovanskimi narodi;
3. nacionalizem;
4. kulturne razlike med jugoslovanskimi narodi;
5. spremembe v mednarodni politiki;
6. vloga različnih osebnosti pri ustvarjanju in uničevanju jugoslovanske države;
7. predvojni značaj jugoslovanske države, ki ga pogosto primerjajo s cesarstvi in ne z nacionalno državo, in
8. strukturni institucionalni razlogi.

Tako kot leta 1918 BiH ni bila prelomni dejavnik v procesu nastajanja jugoslovanske države, ni bila niti pri razpadu Jugoslavije v devetdesetih letih 20. stoletja. Na parlamentarnih volitvah leta 1990 so oblast v Bosni in Hercegovini prevzele nacionalne stranke, Stranka demokratske akcije (v nadaljevanju SDA), Srbska demokratska stranka (v nadaljevanju SDS) in Hrvatska demokratska zajednica BiH (v nadaljevanju HDZ), kmalu po volitvah pa se je pokazalo, da imajo različno predstavo o bosanski nacionalni identiteti oziroma stališče do nje. Prihodnost Bosne in Hercegovine zanje ni bila najpomembnejša. HDZ BiH je prednost dajala jugoslovanski konfederaciji s šibkimi medsebojnimi povezavami med določenimi republikami, srbski demokrati oziroma njihova stranka (SDS) BiH so temu nasprotovali in

vztrajali pri »demokraciji urejenosti Jugoslavije kot moderne zvezne države«, stranka SDA pa glede tega ni imela jasnega stališča – zagovarjala je »moderno državo«, ki ne bo niti konfederacija, kot so predlagali Hrvati, niti zvezna država, kar je bil srbski koncept (Perović, Roksandić, Velikonja idr., 2017, str. 57–82).

Zamisli o ustavni prihodnosti Bosne in Hercegovine ter Jugoslavije so dozorevale tudi v glavah politikov v ZDA, kar je končno pripeljalo do predloga Izetbegović-Gligorov o Jugoslaviji kot asimetrični federaciji. Ko je bil ta predlog zavržen, enako kot predlog za ohranitev okrnjene Jugoslavije, v kateri ne bi bilo Hrvaške in Slovenije, so bila vrata za izstop Bosne in Hercegovine iz Jugoslavije široko odprta. Vendar je to privedlo do številnih novih ovir, ki jih je bilo treba premagati (Perović, Roksandić, Velikonja idr., 2017, str. 57–82).

Nenacionalne stranke (leve) so bile šibke in so imele oblast samo v Tuzli in Varešu, v vseh drugih delih republike pa so se nacionalne stranke povezale skupaj, v blok, so to predstavljale kot svobodno voljo državljanov. To je pripeljalo do začetka razdora v Bosni in Hercegovini, saj vladajoče politične stranke, vključno s SDS in HDZ BiH s podporniki v Srbiji in na Hrvaškem, niso mogle doseči dogovora niti o enem pomembnem vprašanju. Razprave v republiški skupščini so bile zelo nasilne, velikokrat nacionalistično, če ne celo hujskaško usmerjene, pogosto tudi skrajno primitivne. Na terenu pa so strategijo prekinitve enotnosti BiH v nacionalnih perspektivah nadgrajevali s tako imenovano regionalizacijo. Potem ko je večinski del skupščine Bosne in Hercegovine konec leta 1991 dokončno odločil o vzpostavitvi neodvisne Bosne in Hercegovine zunaj Jugoslavije, kar je bilo potrjeno na dveh referendumih februarja in v začetku marca 1992, je bilo povsem jasno, da bo ta pot tlakovana s številnimi žrtvami (Perović, Roksandić, Velikonja idr., 2017, str. 57–82).

SDS je nasprotovala neodvisni BiH, mobilizirala je Srbe za obrambo ideje o združeni Jugoslaviji. Pred izbruhom odprte vojne so SDS podprle še nekatere druge manjše srbske stranke (vendar brez podpore Srbov, ki so bili politično aktivni v nenacionalnih strankah), da so skupaj ustvarili vzporedne srbske institucije, tako v občinah kot na ravni celotne države (Perović, Roksandić, Velikonja idr., 2017, str. 57–82).

Hkrati je HDZ BiH organizirala Hrvaško skupščino (kasneje Republiko) Herceg-Bosna, kar je dopuščalo še manj možnosti za ohranitev celotne BiH zunaj Jugoslavije. Kljub temu so politične razmere, kakršne so bile v začetku devetdesetih let, in dejstvo, da bosansko-hercegovski politični akterji niso imeli nobene možnosti, da bi vplivali na več zgodovinskih tokov ali jih usmerjali, Bosno in Hercegovino pripeljali na pot proti neodvisni državi zunaj

jugoslovanskega državnega okvira. Referendumov 29. februarja in 1. marca 1992 se je udeležilo kar 64 odstotkov prebivalcev BiH (večinoma so bili to Bošnjaki in Hrvati). Od tega jih je 99 odstotkov glasovalo za neodvisno in suvereno Bosno in Hercegovino (Perović, Roksandič, Velikonja idr., 2017, str. 57–82).

Evropska unija je 6. aprila 1992 priznala neodvisno BiH, sledila so še priznanja drugih držav. Prvič v nekaj stoletjih je BiH poskušala razviti lastno državno identiteto zunaj okvirjev velikih državnih formacij, tudi zunaj Jugoslavije (Perović, Roksandič, Velikonja idr., 2017, str. 57–82).

Januarja 1993 je izbruhnila vojna med Muslimani in Hrvati, ki so bili do takrat zavezniki v vojni proti Srbom, kar je bila posledica tega, da si Hrvati v resnici nikoli niso želeli bosanske neodvisne države; sicer pa je vojna v BiH specifična ravno zaradi zapletene etnične sestave v večnacionalni državi. Aprila 1993 je OZN razglasila Srebrenico, Žepo in Goražde na vzhodu Bosne za varovana območja. Tam so razporedili enote UNPROFOR-ja (United Nations Protection Force – Mirovne sile Združenih narodov za zaščito in reševanje). Z ameriškim posredovanjem so se leta 1994 končali spopadi med Muslimani in Hrvati. Ustanovljena je bila muslimansko-hrvaška konfederacija (Babić, 2012, str. 29–32).

9. julija 1995 je predsednik Republike srbske Radovan Karadžić izdal ukaz za napad na Srebrenico in 11. julija so enote bosanskih Srbov pod poveljstvom generala Ratka Mladića zasedle tamkajšnje varovano območje. V naslednjih tednih so pobile okrog 8000 Muslimanov, večinoma moških in dečkov. Karadžić in Mladić sta bila v Haagu obsojena zaradi vojnih zločinov (Babić, 2012, str. 29–32).

21. novembra 1995 so predsedniki BiH Alija Izetbegović, Hrvaške Franjo Tuđman in Srbije Slobodan Milošević z ameriškim posredovanjem v Daytonu prišli do skupne rešitve in 14. decembra 1995 v Parizu podpisali Daytonski sporazum, ki je končal vojno v BiH in omogočil prihod Natovih mirovnih enot (približno 66.000 mož) na to ozemlje (Babić, 2012, str. 29–32).

Če pogledamo statistične podatke, je bilo od 4,5 milijona skupnega predvojnega prebivalstva v BiH 44 % Bošnjakov, 32 % Srbov in 17 % Hrvatov. Bosanski Srbi so ob pomoči JLA (Jugoslovanske ljudske armade) pregnali prebivalstvo, ki ni bilo srbsko, in zavzeli 70 % celotnega ozemlja; to pomeni, da je že leta 1992 svoje domove zapustilo 700.000 ljudi, ki so morali bežati, in do leta 1995, ko je bil podpisan Daytonski sporazum, se je število beguncev povzpelo na 2,5 milijona. P a tudi po tem letu je na ozemlju Bosne še vedno potekalo etnično čiščenje, s čimer mislimo na pobijanja, ropanja, posiljevanja, tako da se je število ljudi, ki so

bili med vojno na ozemlju BiH kakorkoli prizadeti, povzpelo na 1,3 milijona. Na ozemlje BiH se je do leta 1997 vrnilo le 300.000 ljudi, ki so bili bodisi notranji begunci bodisi begunci iz tujine, saj ni bilo poskrbljeno za njihove bivalne razmere, zaposlitve in se niso mogli vključiti v normalno življenje. 350.000 beguncev so trajno sprejeli v Evropi, v ZDA, Kanadi in Avstraliji (Bade, 2005a, str. 482–485).

1.1.2 Migracije in migracijski tokovi

Preden opredelimo migracijske tokove, moramo opredeliti pojem migracija. Lahko rečemo, da so migracije dogodki, ki so povezani s selitvami tako med nacionalnimi enotami kot med različnimi okolji, migrant pa je posameznik, ki prebiva v okolju, v katerem ni bil rojen. Glede na to so migracije zunanje ali notranje, migranti pa so lahko ekonomski, politični, družinski, migrirajo lahko študentje, strokovnjaki ... (Verlič Christensen, 2002, str. 17). Klinar (1976, str. 65) migracijski tok opredeljuje s pomočjo različnih faz, in sicer emigracija (odhod), imigracija (prihod in prilagajanje), remigracija (vračanje v prvotno družbo) in reintegracija (ponovno vključevanje vanjo).

Po Appleyardu (Appleyard, 1991, str. 22–23) obstajajo različne vrste migracij:

- stalni naseljenci: tudi posamezniki v okviru združevanja družin;
- začasni pogodbeni delavci: pogosto srednje kvalificirani ali nekvalificirani delavci, ki v državi ostanejo za določen čas;
- začasni strokovnjaki: visoko kvalificirani posamezniki, ki se zaradi tujih investicij preselijo v drugo državo;
- ilegalni delavci: imigranti, ki so ilegalno ali kako drugače nezakonito prišli v državo;
- iskalci azila: ti prosijo za pomoč na podlagi političnega diskriminiranja in
- begunci, katerih status definira Konvencija ZN o statusu beguncev iz leta 1951 / Dolinar, 2011, str. 2–3).

Migracija je preseljevanje, za katero se ljudje odločijo sami, ali pa preseljevanje, v katero so prisiljeni. Zato migranti niso enakomerno porazdeljeni po državah in celo znotraj ene države gostiteljice. Priseljenci si prizadevajo za to, da bi se bolj pri naselitvi osredotočili na mestna, strnjena območja in na kraje, kjer so že vzpostavili močno mrežo (ki se pogosto imenuje etnični prostor ali etnična enklava). Preko svojih mrežnih povezav tudi zmanjšujejo stroške, povezane z migracijami. To ne velja le za delovne migrante; tudi pri drugih vrstah

priseljavanja, kot so poslovni migranti, mednarodni študenti, migranti v življenju nasploh itd., namreč lahko opazimo učinke gruče (Gheasi & Nijkamp, 2017, str. 3–11).

Ločimo med imigracijami in emigracijami. Imigracija pomeni priselitev v imigrantsko družbo, emigracije pa so izseljevanja iz izvirne države v imigrantsko družbo (Klinar, 1976, str. 16).

Do največjih migracij je v Evropi prišlo po drugi svetovni vojni, ki je poleg tega povzročila razpad kolonij, kar je pripeljalo do vračanja prebivalstva v evropske države (Bade K. J., 2005). Lahko rečemo, da so se gospodarstva v zahodni Evropi že od konca druge svetovne vojne srečevala z množicami ljudi, ki so iskali bodisi boljše priložnosti za delo ali so bili politično pregnani iz svojih držav. Ko so leta 1961 postavili Berlinski zid, se je preseljevanje iz srednje Evrope, Sovjetske zveze in vzhodne Evrope za nekaj časa zmanjšalo. Kljub temu je zaradi političnih razmer v šestdesetih in ob koncu petdesetih let veliko ljudi zaradi političnih razmer migriralo iz Madžarske, Češkoslovaške in Poljske, temu so se ob koncu petdesetih let pridružili še bilateralni dogovori z zahodnimi državami, zaradi česar je prišlo do priseljavanja delavcev iz sredozemskih držav na zahod. Ti tokovi so dosegli tudi Jugoslavijo in v začetku sedemdesetih let je bilo v državah zahodne Evrope zaposlovanje tujih delavcev iz Jugoslavije na vrhuncu. V Nemčiji, kamor je odšlo iskat delo največ posameznikov iz nekdanje Jugoslavije, je v tistem času živelo tri milijone tujcev (Fasssmann & Muenz, 1994, str. 4–9).

Delovnim in etničnim migracijam proti zahodu so sledile še druge oblike migracijskih tokov. Pomanjkanje podatkov in hitrost teh sprememb pa sta otežila določanje dobro definiranih slik dejanskega stanja (Bonifazzi, 2001, str. 5–27).

Za osemdeseta in devetdeseta leta sta za zahodno Evropo značilni dve imigracijski poti, in sicer so bili na eni strani posamezniki, ki so iskali politični azil, na drugi pa je šlo za imigracije, povezane z gospodarsko rastjo posameznih držav. V tem obdobju je iz vzhodne v zahodno Evropo emigriralo štiri milijone ljudi, vsega skupaj pa kar deset milijonov. »Obramba pred novo svobodo gibanja, vnovično zapiranje meja in vključitev držav vzhodne, srednje in južne Evrope so v prvi polovici devetdesetih let postali najpomembnejši pri določanju smeri združevanja Evrope.« (Milohnić, 2002, str. 38)

Razseljevanje se razlikuje od drugih oblik migracij, saj vključuje uporabo sile, torej je prisilno. Migranti so se prisiljeni premakniti z svojega ozemlja zaradi vojne, invazivnega preganjanja ali množičnih kršitev človekovih pravic. Za razliko od ekonomskih migrantov prisilno razseljene osebe nimajo druge izbire, kot da zaščito in rešitev poiščejo v tuji državi.

Mednarodna skupnost že dolgo priznava potrebe beguncev po posebni zaščiti, ravno tako mednarodno pravo, ki bi moralo ščititi njihove pravice (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Obstajajo trije osnovni načini obravnavanja okoliščin pri prisilnih premestitvah. Žrtve vojnega konflikta se lahko vrnejo v svojo državo, ko se položaj popravi, ali pa jim je dovoljeno ostati in se vključiti v državo gostiteljico. Kadar država gostiteljica ponuja azil samo v prehodnem obdobju, je selitev v tretje države lahko boljša oblika trajne rešitve. Ponovna naselitev vključuje prenos beguncev iz države prvega ali začasnega azila v državo, v kateri imajo stalno bivališče. Čeprav je številčno opazen, je najmanjkrat predstavljen tip trajne rešitve. Migracije v tretje države so pomemben element pri porazdelitvi mednarodnega bremena zagotavljanja pomoči, saj državam, v katerih begunci prvič zaprosijo za azil, na ta način olajšajo breme (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Begunci, ki so individualno preganjani, po navadi individualno tudi bežijo. V državi, v kateri iščejo azil, njihovo prošnjo za status begunca na individualni osnovi ocenijo pristojni organi, in sicer s postopkom, imenovanim postopek opredelitve statusa begunca ali postopek za pridobivanje azila. UNHCR pomaga državi gostiteljici, če nima postopkov za določanje statusa begunca ali so ti neprimerni. V okviru svojih pristojnosti lahko tudi neodvisno in samostojno opravi določitev statusa begunca. Če ugotovijo, da prosilec za azil glede na določila Konvencije iz leta 1951 velja za begunca, potem dobi status begunca. Uporaba načela »nevracanja« še ne pomeni samodejne dodelitve statusa begunca. Številne države so uvedle dodatne oblike zaščite za ljudi, ki bi radi dobili azil, vendar morajo izpolnjevati dodatne pogoje za pridobitev statusa begunca in jih ni mogoče poslati nazaj v državo izvora. Terminologija, povezana s temi dodatnimi oblikami zaščite, se razlikuje od države do države; v rabi so nazivi »humanitarni status«, »osebe, ki jim je dovoljeno bivanje na podlagi humanitarnih razlogov«, »status B«, »izjemno dovoljenje za bivanje« itd. (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Proces širitve Evropske unije (EU) z novimi desetimi članicami, ki se je končal maja 2004, je bil močno gonilo sprememb (Bonifazzi, 2011, str. 27). Migracije so v Evropi omogočale demografsko rast, kar še posebej velja za države, ki so se EU pridružile leta 2004. Po tem obdobju se je zaradi migracij začela povečevati zaposlenost, prav tako so začeli urejati sivo ekonomijo, uskladili so delovne standarde, socialno kohezijo, spremenil se je odnos delodajalcev do novih zaposlenih, pojavilo se je več možnosti za ustanovitev podjetij in podobno (Eurostat, 2008, str. 64).

V devetdesetih letih se je stanje na Balkanu zaradi vojne slabšalo, v številnih državah so, poleg prej prisotnih ekonomskih, nastale še druge težave, ki jih prinaša vojna in so povzročile migracije. Predvsem na ozemlju nekdanje Jugoslavije je zaradi teženj po neodvisnosti bivših republik in zaradi nastanka samostojnih držav, prišlo do vojn; posledice so bile številne, med drugim je svoje domove zaradi vojne v tistem obdobju zapustilo tri milijone ljudi (Klemenčič, 2000, str. 149).

1.2 MEDNARODNE MIGRACIJE NA BALKANU OD KONCA HLADNE VOJNE

Na območju nekdanje Jugoslavije so bile v sedemdesetih in osemdesetih letih znane migracije zunaj meja države, ki so bile posledica ekonomske in politične krize, poleg tega pa so migracije potekale tudi znotraj meja države; v omenjenem obdobju naj bi zajele skoraj dva milijona prebivalcev, največ na območju BiH, in sicer se je izselilo 400.000 oseb več, kot se jih je priselilo. Te notranje selitve so na celotnem območju vplivale na spremembe nacionalne strukture, selil se je vojaški kader in njihove družine. Posledica tega je bila, da so bila območja nekdanje Jugoslavije že v osemdesetih letih narodno mešano poseljena, tovrstna poselitev pa se je ohranila vse do zadnjega desetletja njenega obstoja (Klemenčič, 2000, str. 149–163).

Raziskave kažejo, da je Slovenija za BiH oziroma morebitno preseljevanje iz BiH, postala zanimiva šele v drugi polovici sedemdesetih let; poleg Hrvaške je bila le Slovenija zanimiva za Muslimane, saj se je v drugih republikah nekdanje Jugoslavije njihovo število celo zmanjševalo, in Josipović (2006, str. 290–293) meni, da v omenjenih migracijah ne smemo iskati le vzrokov, ki so ekonomske narave. Do leta 1981 je BiH prispevala 437.072 migrantov.

Desetletje med letoma 1981 in 1991 je veljalo za obdobje, ko so se posamezni narodi začeli naseljevati nazaj v matične republike, najbolj intenzivno pa je homogenizacija prebivalcev potekala na območju Kosova. V devetdesetih letih je na Hrvaškem in v Sloveniji prišlo do demokratičnih volitev, pozneje tudi v Makedoniji in v BiH, in tako se je začel poglobljati razkol med temi republikami ter med Srbijo. Predvsem dejstvo, da se je Hrvaška želela odcepiti, je leta 1990 na tem območju sprožilo oboroženi spopad (Klemenčič, 2000, str. 163).

1.3 NARAVA MIGRACIJ V BiH PO RAZPADU SFRJ

Razpad Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) v začetku devetdesetih let 20. stoletja je privedel do konfliktov, ki so prizadeli vse novonastale države, tj. BiH, Hrvaško, Srbijo in Črno goro, Slovenijo in NJR Makedonijo. Milijoni državljanov iz nekdanje Jugoslavije so bili razseljeni znotraj njenih nekdanjih republik, nekateri so pobegnili v sosednje države ali celo poiskali azil v drugih, bolj oddaljenih državah. Večina razseljenih oseb je do sredine leta 2005 zase našla trajne rešitve, na tisoče pa jih še vedno išče stalno zaščito ali pomoč (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

V »vojni v Bosni je umrlo okrog 98.000 ljudi, pri čemer jih je bilo 65 odstotkov Bošnjakov, od katerih je bila večina žrtev genocida. Štirinajstega decembra 1995 se je s podpisom Daytonskega sporazuma vojna končala, država pa se je razcepila na Federacijo Bosne in Hercegovine ter na Republiko srbsko, od katerih ima vsaka svojo vlado.« (Martin Bell o najnevarnejši vojni, o kateri je poročal, o vojni v Bosni, 2015)

Josipović (2013, str. 77–78) v sklopu migracij na ozemlju nekdanje Jugoslavije v obdobju po letu 1991 govori o prostovoljnih in prisilnih migracijah, pri čemer zagovarja stališče, da pri vojnih beguncih ne moremo posploševati in govoriti o prisilnih migracijah, če ne poznamo ozadja selitev, in dodaja, da se je med vojno na ozemlju nekdanje Jugoslavije iz BiH izselilo 70.000 bošnjaških beguncev, ki so bili nastanjeni večinoma v begunskih taboriščih, 30.000 pa se jih je naselilo pri sorodnikih. Oboji so zatočišče poiskali na ozemlju Slovenije.

O beguncih v BiH piše tudi Barbič (1992, str. 88); deli jih na tiste, ki živijo v posebnih centrih, in na tiste, ki bivajo pri prijateljih, znancih in sorodnikih. Oboji so izgubili možnost za vsakdanje življenje in delovanje v znanem okolju, srečati pa so se morali še z novimi kulturnimi navadami in z novim jezikom.

Begunci so iz BiH v Slovenijo prišli iz treh razlogov, in sicer zaradi zloma političnega sistema, ekonomske krize in etično-nacionalnih konfliktov. To pomeni, da so ljudje bežali pred vojno, iskali pa so tako zatočišče kot možnosti za normalno življenje, in glede na to, da je zahodna Evropa nekako začela zapirati svoje meje, je za begunce iz BiH ciljna država postala Slovenija (Kobolt, 2002, str. 24).

Največji mednarodni selitveni premiki znotraj meja Balkana so se nanašali na prebivalstvo, ki je iskalo zaščito med vojno v nekdanji Jugoslaviji. Večina migracijskih tokov je potekala od Hrvaške in Bosne in Hercegovine do Srbije in od Bosne in Hercegovine do Hrvaške. Po

podatkih UNHCR (Urad visokega komisariata Združenih narodov za begunce) je število bosanskih beguncev na Hrvaškem doseglo najvišje število leta 1993 z 287.000 izseljenci, v Srbiji pa je bilo leta 1992 skupaj 349.000 izseljenih oseb. Prisilni migraciji je sledila večja intenzivnost konfliktov, ki je dosegla vrhunec v najbolj brutalnih fazah vojne (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Najmanj sprememb na področju nacionalne strukture je doživela Slovenija, od koder so se izseljevali tudi zaposleni v nekdanji Jugoslovanski ljudski armadi; Slovenija je leta 1992 samo iz BiH in Hrvaške sprejela okoli 70.000 beguncev. Najbolj množično so se ti selili z območja BiH; država se je zaradi množičnega etničnega čiščenja po končani vojni razdelila na več enot, skupno pa je zaradi etničnega čiščenja in emigracij izgubila milijon ljudi. »Območje srbske poselitve se sklada z entiteto Srbske republike BiH (Republika Srbska), območji hrvaške in bošnjaške poselitve pa z entiteto Federacije BiH.« (Klemenčič, 2000, str. 168)

Stanje na Hrvaškem je težje ugotoviti, ker so na te ocene lahko vplivali vojni konflikti in spremenjena definicija stalnega prebivalstva. Trendi, povezani s Srbijo in Črno goro, so bili pod vplivom vojnih konfliktov v devetdesetih letih prejšnjega stoletja in šele v prvih desetletjih 21. stoletja je prišlo do uravnoteženja števila izseljencev in števila priseljencev. Nasprotno je za razmere v Makedoniji značilna negativna ocena v zadnjem obdobju, z zelo visoko vrednostjo v letu 2002 (-12,2 %) (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Največ beguncev iz Bosne po letu 1991 je bilo Muslimanov (okoli 60 %), prav tako je bilo največ otrok (50 %), 38 % je bilo žensk, najmanj pa je bilo starejših moških (Barbič, 1992, str. 92).

Slovenija je begunsko problematiko urejala v okviru Visokega komisariata Združenih narodov za begunce in z mednarodnim humanitarnim pravom, kar pomeni, da je spoštovala humanost in nepristranskost in je beguncem omogočala brezplačno nastanitev in vse, kar sodi zraven (prehrano, medicinsko pomoč ...). V tistem času je za namestitev beguncev iz BiH porabila ogromno sredstev, hrano iz državnih rezerv in iz rezerv Rdečega križa. V ta namen so odprli 64 begunskih centrov v 46 občinah, kamor so lahko namestili preko 30.000 beguncev, od katerih je bilo 71 % Muslimanov (Pagon & Mikuš-Kos, 1998, str. 5–7).

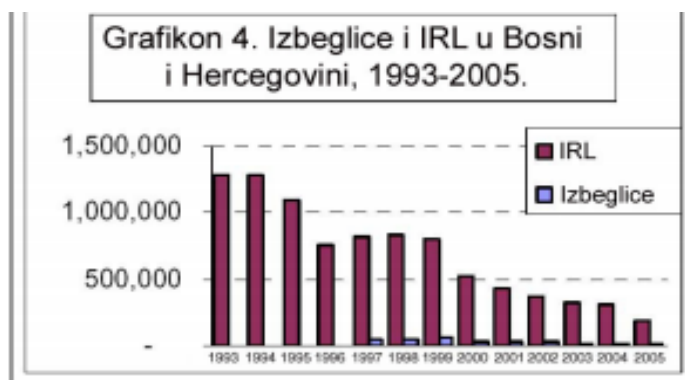
UNHCR se je vključil v reševanje problemov v BiH, kot je bilo opredeljeno leta 1951 v Generalni skupščini, čeprav se je ravno tu srečal z obtožbami, da so begunci iz BiH regionalni problem, in to kljub temu, da so si nenehno prizadevali obveščati javnost o grozotah, ki so se

dogajale, in o težkem položaju brezdomnih beguncev, med katerimi je bilo veliko otrok, starcev, žensk (Barbič, 1992, str. 89).

Čeprav so se po umiritvi razmer številni vrnili na svoje domove, jih je veliko začasna bivališča v tujini spremenilo v trajna, stik z domačim okoljem pa ohranjajo preko različnih društev. Tudi v Sloveniji so leta 1991 nastajala predvsem zato, da bi v njih zbirali pomoč in jo pošiljali v BiH, pozneje pa so člani v njih ohranjali svojo kulturo, običaje in jezik. Na prebivalce BiH je vojna vplivala izjemno negativno, kar se je kazalo med drugim v tem, da so dom, ki so ga imeli, začeli označevati s pojmom »izginuli«, pri nekaterih ljudeh pa se zaradi grozot, ki so jih doživeli, kaže razdvojenost, bodisi v večji želji po povezovanju ali pa si stikov z domovino ne želijo ohranjati, (Pezdir, 2004, str. 189)

Narava razseljevanja v Bosni in Hercegovini je bila najpogostejše interne narave. V tej državi je od leta 1993 trajno rešitev našlo več kot milijon interno razseljenih oseb, vendar se ocenjuje, da jih je do sredine leta 2005 ostalo razseljenih 185.000. Premestitev beguncev iz države prvega azila v drugo državo za končno nastanitev je lahko le rešitev za omejeno število beguncev zaradi časa in stroškov, potrebnih za individualno obravnavo in prevoz. Med letoma 1993 in 2004 naj bi se po ocenah držav gostiteljic 275.400 beguncev iz nekdanje Jugoslavije preselilo v tretje države. Skoraj tri četrtine (73 %) teh beguncev je iz Bosne in Hercegovine Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Medtem ko je bila množična repatriacija mogoča šele po Daytonskem sporazumu iz leta 1995, je še pred tem prišlo do odhajanja iz določenih držav zaradi konfliktov in sovražnosti. V obdobju 1993–1995 je 67.000 beguncev našlo trajno rešitev v tretjih državah (Bonifazzi, 2011, str. 5–27).

Slika 1.1: Begunci v Bosni in Hercegovini

Vir: Boniffazi, 2011, str. 25

1.3.1 Vzroki in motivi za migracije v 20. stoletju ter njihove posledice

Po statističnih podatkih se je v letih 1995 in 1999 na slovensko ozemlje preselilo 1401 priseljencev, med katerimi je bilo 323 državljanov BiH. To se je iz leta v leto spreminjalo, leta 2006 je prišlo denimo 81 državljanov, ki so imeli prejšnje prebivališče v BiH, in tako je bilo po popisih iz leta 2017 42.819 beguncev, ki so prišli iz BiH, ker pa je šlo za begunski val, ni navedeno, koliko jih je imelo stalno prebivališče v Sloveniji. To prikazuje tudi spodnja slika (V Slovenijo se statistično vsak dan priseli 46 ljudi, 2018).

država	2017

BiH	42.829
Kosovo	12.901
Makedonija	9118
Srbija	7533
Hrvaška	6781
Bolgarija	1185
Ukrajina	1177

Slika 1.2: Število migrantov v Sloveniji

Vir: V Slovenijo se statistično vsak dan priseli 46 ljudi, 2018

Razlogi za selitev prebivalcev BiH na ozemlje današnje Slovenije so se skozi zgodovino spreminjali. V sedemdesetih in v osemdesetih letih lahko govorimo predvsem o gospodarskih migracijah, saj so Bošnjaki (kamor uvrščamo tudi Muslimane) v Sloveniji iskali boljše življenjske razmere. Sprva so opravljali predvsem fizična dela, in sicer so se kot delavci zaposlovali v gradbeništvu, železarstvu, na železnici ipd., prihajali pa so tudi študenti. Največkrat so se v tem času izseljevali iz Mostarja, Zenice, Tuzle in Bihaća, in to na območje Trbovelj, Jesenic, Zagorja (Pezdir, 2004, str. 188).

Po letu 1991 je bil razlog za prihod beguncev v Slovenijo politična nestabilnost v njihovi državi, in kot smo omenili, so se naseljevali bodisi pri sorodnikih ali pa so sprva bivali v begunskih centrih. V tem obdobju sta se kot kraja poseljevanja prej naštetim priključila še Koper in Ljubljana.

Če v literaturi zasledimo tri vzroke za migracije, in sicer ekonomske, politične in gospodarske, pa Lukšič-Hacinova (1995, str. 64) pri vseh migracijah opozarja na problem vzrokov, na katere vse prevečkrat pozabimo ali jih pripišejo drugim, čeprav pogosto ne moremo natančno določiti, zakaj se je nekdo odločil, da bo za stalno ali začasno zapustil svojo državo.

Prav tako se migranti v novem okolju srečajo tako s prednostmi kot s težavami, zato je pomembno, kako se novemu okolju prilagodijo. Prav tako je razlika med tem, ali se posameznik prostovoljno odloči za migracijo ali je v to prisiljen, saj mora v tem primeru država, ki migrante sprejme, poskrbeti za njihovo varnost in jim omogočiti osnovne življenjske pogoje. Migracije so lahko legalne ali ilegalne (Bešter, 2003, str. 30).

Same posledice migracij so lahko demografske, socialne in ekonomske. Demografske posledice se kažejo v številu prebivalcev, socialne pa so zaradi prepletanja različnih kultur lahko tako pozitivne kot negativne; ekonomske so na eni strani odvisne od države, ki migrante sprejme, na drugi pa tudi od znanja, vedenja in želja migrantov (Koser, 2017, str. 93).

»Vendar migracije niso le negativne. V svetu je vedno bolj razširjeno prepričanje, da so migracije ključni in neizogibni del gospodarskega in družbenega življenja vsake države in da so, če se z njimi pravilno upravlja, lahko celo zelo koristne tako za posameznike kot tudi za družbe.« (Migracije – svetovni izziv 21. stoletja, 2012)

1.3.2 Migracije v 21. stoletju

Migracije so tudi v 21. stoletju eden najbolj žgočih problemov moderne družbe, saj naj bi bilo po oceni Svetovne organizacije za migracije več kot 192 milijonov ljudi, ki ne bivajo v državi, v kateri so se rodili, kar predstavlja okoli 3 % vsega prebivalstva. Velik odstotek med njimi, tako v Evropi kot v ZDA, so ilegalni migranti, po ocenah naj bi jih bilo okoli 40 milijonov (Migracije – svetovni izziv 21. stoletja, 2012).

Največ emigrantov v regiji prihaja iz številnih držav na vzhodu Evrope, kot so Ruska federacija, Ukrajina, Poljska in Romunija. Z več kot 10 milijoni izseljencev v letu 2015 je bila Ruska federacija tretja na svetu po številu migracij svojih državljanov v tujino. Migracije prebivalcev iz držav nekdanje ZSSR, kot so Ukrajina, Kazahstan, Uzbekistan, Azerbajdžan in Belorusija, so predstavljale glavne štiri evropske migrantske koridorje. Za Rusko federacijo in Ukrajino je imelo tretje največje število evropskih izseljencev (4,9 milijona) Združeno

kraljestvo. Mnogi od njih živijo zunaj evropske celine, v Avstraliji in Združenih državah Amerike (Učakar, 2017, str. 45–49).

»V 21. stoletju je torej naloga politikov in državnikov, da razvijajo in spodbujajo široko razumevanje pojava migracij z namenom, da bi z njimi uspešno upravljali in izkoristili pozitivne učinke migracijskih tokov.« (Migracije – svetovni izziv 21. stoletja, 2012)

Pri tem je zelo pomembno, da države med seboj sodelujejo in se povezujejo. Evropska unija je na tem področju že nekaj naredila, saj je sprejela akte, kakršni so Schengenski dogovor, Amsterdamska pogodba, Dublinska pogodba, s čimer si prizadevajo predvsem zmanjšati število nezakonitih migracij (Učakar, 2017, str. 6).

Bosna in Hercegovina je imela največji delež izseljencev v primerjavi z lastnim prebivalstvom leta 2015, veliko od njih je ozemlje BiH zapustilo med vojno v nekdanji Jugoslaviji (Gheasi & Nijkamp, 2017, str. 69–71). Razlogi za to so seveda različni, predvsem pa je bilo to obdobje migracij povezano z iskanjem boljših življenjskih razmer. Bašićeva (2013, str. 70–73) revščino med drugim povezuje z brezposelnostjo, kar je eden od razlogov za izseljevanje iz BiH v 21. stoletju. Izseljujejo se celotne družine, in sicer iz Cazinske krajine, osrednje Bosne in zahodne Hercegovine, ker gre za priseljence, ki sicer imajo še hrvaške potne liste in toko spadajo pod Evropsko unijo. Leta 2016 naj bi BiH zapustilo 76.000 ljudi. Zaradi tega se zmanjšuje vpis v tamkajšnje šole, vrtce, in v BiH se ukvarjajo s tem, kako preprečiti migracije, predvsem pa s tem, kako preprečiti beg možganov s teh ozemelj (Razmjeri iseljavanja iz BiH se planski kriju: U BiH ne živi više od 2.6 milijuna ljudi, 2017).

Po podatkih Agencije za delo in zaposlovanje BiH je leta 2016 v Sloveniji našlo zaposlitev 4778 državljanov BiH, čeprav naj bi bilo posameznikov iz BiH v Sloveniji še več, saj so se zaposlili na različne načine (Razmjeri iseljavanja iz BiH se planski kriju: U BiH ne živi više od 2.6 milijuna ljudi, 2017)

1.4 MIGRACIJE MLADIH

Velika večina mladih migrira v iskanju primerne zaposlitve in v želji, da bi lahko finančno poskrbeli zase in za svoje družine. V številnih primerih pa to ni prevladujoča motivacija, tako pri mladih kot pri odraslih migrantih. Poleg potencialnih gospodarskih koristi zaradi dela v tujini mlade priseljence privlači izobraževanje in velika izbira možnosti in priložnosti za osebni razvoj. Iskanje primerne zaposlitve je povezano tudi s težavami znotraj EU, kakršen je

npr. prehod iz šole v različne oblike človeka vrednega dela, in drugi gonilniki migracij, kot so politična nestabilnost, ekstremna revščina, slabe gospodarske razmere, pa tudi socialni in družbeni kulturni dejavniki v državi izvora (Youth and Migration, 2013, str. 1–5).

Razlogov, ki pripeljejo do tega, da se mladi odločijo, da bodo zapustili državo, je več. Med najpogostejšimi so zagotovi nezaposlenost, slabe ekonomske razmere, nestabilna politična situacija, diskriminacija, nezmožnost razvoja ... Posledice tega so dolgoročne in kratkoročne, in sicer so kratkoročni učinki zmanjšano število prebivalstva, dolgoročni pa poleg staranja prebivalstva predvsem beg možganov, kar pomeni prenos znanja drugam (Šverko, 2004, str. 1150–1152).

Socialno-ekonomski status in osebna zavzetost, vključno s širjenjem omrežij in stikov, sta imela veliko vlogo pri motivaciji mladih za migracije. Mladi nižjih gospodarskih statusov se verjetno selijo predvsem v želji, da bi zaslužili za preživetje, da bi lahko finančno podprli svoje družine, tisti iz srednjih ali višjih socialno-ekonomskih ozadij pa si najverjetneje prizadevajo za to, da bi v tujini lahko študirali, in/ali zaradi osebnega razvoja. Mladi priseljenci, ki prihajajo iz revnejših gospodarskih razmer in imajo nižjo izobrazbo najverjetneje migrirajo zaradi nevarnih okoliščin, ki ogrožajo njihovo zdravje ali življenje, zato velikokrat končajo v neprimernih delovnih pogojih. Srednje do visoko kvalificirani mladi z višjo izobrazbo imajo po selitvi boljše možnosti za dostop do ustreznih delovnih razmer. Mladi iz te kategorije se bodo verjetno prvič preselili, ker si želijo nadaljevati študij, preden se vključijo na trg dela v ciljni državi (Youth and Migration, 2013, str. 1–5).

1.4.1 Težave mladih pri iskanju dela

Pomembno je omeniti, da na trgih delovne sile v ciljnih državah ni pomembna zgolj starost mladih migrantov, ampak tudi njihov migracijski status. Dejstvo, da so tujci, lahko še dodatno zaplete njihove zaposlitvene možnosti (Youth and Migration, 2013, str. 1–5).

O tem priča primer 26-letne Tijane Salaj iz Hrvaške, ki opozarja na težave, »[...] še posebno če oseba, ki ni državljan EU,¹ išče delo v državi članici EU. V bistvu vsaka spletna vloga za zaposlitev v organizaciji ali podjetju vsebuje izločitveno vprašanje 'Imate pravico do dela v XY državi?' ali pa 'Ali ste državljan EU?', kar ljudem, ki niso državljani EU, onemogoči delo tam, kjer si to želijo.«

¹ Hrvaška je sicer članica EU.

Poleg tega imajo mladi priseljenci v ciljnih državah pogosto težave zaradi pomanjkanja poklicnih mrež in stikov, ki sicer pogosto zelo olajšajo zaposlovanje mladih. To zlasti velja za mlade migrante, ki v ciljni državi niso preživeli daljšega časovnega obdobja, bodisi kot študenti bodisi v kakšnem drugem statusu. Mladi migranti se v nasprotju z lokalno mladino srečujejo s težavami pri obvladovanju jezika ciljne države. Zato pogosto ne morejo sprejeti dela, za katero je zahtevana višja stopnja znanja lokalnega jezika. To mladim, ki migrirajo, bolj ali manj samo po sebi omejuje ali celo onemogoča prijavo za delovno mesto, kljub temu da imajo sicer zanj vse druge potrebne kvalifikacije (Youth and Migration, 2013, str. 1–5).

Tudi v BiH se mladi soočajo s težavami pri iskanju zaposlitve, in to ne glede na stopnjo izobrazbe, ki jo pridobijo, kar je posledica neuspele oziroma slabo zastavljene tranzicije; v povojnem obdobju se je na eni strani poglobil propad med revnimi in bogatimi, po drugi pa ni izbrisal etničnih razlik v državi, mladi pa ne morejo uporabiti znanja, ki so ga pridobili med šolanjem. Vse pogostejše so tudi agencije za delo, ki pomagajo iskati zaposlitve zunaj meja države, še posebej manj kvalificiranim delavcem. Po drugi strani pa se mladi, pari, družine iz BiH izseljujejo tudi zaradi politične nestabilnosti in samo januarja 2017 so v Sloveniji podpisali 1000 pogodb o zaposlitvi (Bašić, 2013, str. 121; Dajić, 2018).

1.4.2 Beg možganov

»Poznam neskončen seznam univerzitetnih diplomantov z diplomami v inženirstvu, ekonomiji, matematiki, če omenim samo nekaj posameznikov, katerih migracijske okoliščine so jih, čeprav so visoko kvalificirani, potisnile v delo v trgovinah, postali so varnostniki, svetovalci za spletno prodajo in podobno. Vse preveč kvalificiranih migrantov tako konča na področjih, ki niso povezana s tem, kar so študirali, in sčasoma opustijo svoj poklic. Nekateri se prostovoljno vrnejo domov, ker okoliščine v tujini zanje niso bile ugodne.« (George Tweneboah Kodua, 32, moški, iz Gane)

Mladi, ki se soočajo z izzivi pri zagotavljanju primerne dela v ciljni državi, se lahko odločijo, da se vrnejo v državo izvora, še posebej če čutijo, da ne morejo več delovati v delovnih razmerah ciljne države in da bodo najverjetneje imeli boljšo perspektivo za prihodnost v svoji državi. Vendar pa je drugi problem, s katerim se migranti na splošno srečujejo, ne glede na starost, pomanjkanje prepoznavnosti in priznavanja kvalifikacij in izobrazbe, ki so jih dosegli v državah porekla. Zato mladi priseljenci z univerzitetno izobrazbo in/ali strokovno usposobljenostjo niso deležni prednosti dela v obsežni poklicni

mreži v ciljni državi, ampak najdejo samo delovna mesta, ki niso v skladu z njihovimi cilji in izobrazbeno stopnjo (Youth and Migration, 2013, str. 1–5).

Največkrat se izseljujejo mladi, ki se hočejo izogniti revščini in si želijo boljše življenjske razmere. Tako rezultati kažejo, da se iz BiH najpogosteje izseljujejo mladi, stari med 21 in 34 let, saj se v tem obdobju izseli oziroma se želi izseliti 24 % mladih, s starostjo pa se ta odstotek zmanjšuje. Beg možganov v nobeni državi ni zaželen, saj vse države vlagajo v svoje mlade in jih izobražujejo, pozneje pa tega potenciala ne znajo izkoristiti in dovolijo, da mladi v obdobju, ko so ni vrhuncu ustvarjalne moči, državo zapustijo (Kunc, 2018).

1.4.3 Izobraževanje

Izobraževalni sistem prav gotovo predstavlja del težav, povezanih s socialno izključenostjo mladih v BiH, saj reforme uvajajo izredno počasi. Skoraj vsak drugi mladostnik v BiH, ki prihaja iz formalnega izobraževalnega sistema, konča triletni srednješolski ali celo nižji program. To pomeni, da so ti mladostniki znatno pod izobrazbenim povprečjem EU, če primerjamo delež mladih s končano štiriletno srednjo šolo ali višjim izobraževanjem. Vsaka četrta oseba v BiH prezgodaj zaključi izobraževalni proces, kar je daleč nad povprečjem v večini evropskih držav (Halimović, 2014).

Neuskkljenost izobraževalnega sistema s potrebami na trgu dela v BiH in v EU ter z izzivi za prihodnost postavlja mlade v dolgoročno neugoden, gospodarstvo BiH pa v dolgoročno nekonkurenčen položaj. Vsaka četrta zaposlena mlada oseba dela na delovnih mestih, ki se popolnoma razlikujejo od smeri njihovega izobraževanja, kar povzroča znatne pomanjkljivosti v znanju in veščinah, ki so potrebne za zaposlovanje. Mladi s srednjo poklicno izobrazbo imajo na obstoječem trgu dela izredno majhne možnosti za zaposlitev in večinoma jim ni uspelo dobiti zaposlitve na delovnih mestih, za katera so se izobraževali (Halimović, 2014).

Največje težave in hkrati izzivi na področju izobraževanja so slaba povezanost med študijem in možnostmi zaposlitve, neodzivnost šolskega sistema glede na potrebe trga dela in velika brezposelnost izobraženega kadra (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

Leta 2017 se je na fakultete v BiH vpisalo 40.216 študentov, s čimer so zapolnili okoli 60 % vseh razpisanih mest. Še vedno je največji vpis na družboslovne smeri, in sicer v Sarajevu, Mostarju in v Banjaluki, med posameznimi smermi pa je največje zanimanje za študij medicine (Univerziteti u BiH: Sve manje brucoša, najzanimljivije društvene nauke, 2017).

1.4.4 Zaposlovanje

Brezposelnost je vzrok za družbeno neenakost, pomeni oviro za osnivanje in povečanje družine in je najpomembnejši razlog za migracije iz države. To vpliva na položaj mladih tudi na vseh drugih področjih. Nizka stopnja zaposlenosti mladih v BiH v primerjavi z Evropsko unijo in brezposelnost, ki je skoraj štirikrat večja kot v drugih državah, članicah EU – še posebej brezposelnost mladih žensk –, najboljše ponazarjajo razmere, v kakršnih živi mladina v BiH v primerjavi z vrstniki iz drugih držav. To so razlogi, zaradi katerih bi moral biti gospodarski razvoj prednostna naloga politike v državi in v EU, saj mora biti sektor zaposlovanja v skladu z dejanskimi potrebami na trgu dela. Na trgu dela so značilne diskriminacijske prakse, priložnosti pa so za mlade zelo neugodne, tudi zaradi različnih ovir, kakršne so korupcija, nepotizem in neprikrita diskriminacija. Leta 2017 je bilo v BiH največ nezaposlenih med mladimi, in sicer v starosti med 15. in 24. letom; brezposelnost je znašala 46 %, od tega je bilo brezposelnih 43 % moških in 57 % žensk (Mujić & Zaimović Kurtović, 2017, str. 12).

Mladim je treba olajšati prehod iz izobraževanja v zaposlitev v javnem sektorju, možnosti za zaposlitev mora biti več in službe morajo biti dostopne vsem; prizadevati si je treba, da bo podjetništvo mladih priznано kot ključni mehanizem. Razvoj mikro in malega podjetništva med mladimi je še premalo pogosta alternativa, ki bi prispevala k novim delovnim mestom. Trenutno je eden od treh mladih v BiH pripravljen odpreti svoje podjetje. Kmetijstvo in turizem sta področji, na katerih mladi vidijo velik potencial za podjetništvo in zaposlovanje. Kateri so sektorji, ki lahko zagotovijo zadostno gospodarsko rast za visoko kakovost in trajnostna delovna mesta? V vsakem primeru morajo vlade mlade podpreti in jim zagotoviti ustrezno naložbeno politiko in promocijo, poleg tega pa še potrebno znanje in spretnosti (Esmail Arndt, 2008, str. vi–xiv).

1.4.5 Pogoji za delo

Priložnosti na trgu dela so za mlade izjemno neugodne, saj se srečujejo s korupcijo in nepotizmom, tudi z neprikrto diskriminacijo. Mladi na splošno ugotavljajo, da so zaposlitvene možnosti v BiH zelo neustrezne, kar se kaže v njihovih slabih izkušnjah pri iskanju zaposlitve. Nezaposleni pravijo, da v glavnem aktivno iščejo službo in prihajajo do informacij o delovnih mestih na različne načine – preko oglasov in objav o prostih delovnih

mestih na spletu, v časopisih, preko zavoda za zaposlovanje, tudi s pomočjo neformalnih pogovorov s prijatelji.

Izjave nekaterih iskalcev zaposlitve:

»Vsak dan je vedno manj možnosti, zlasti za mlajše.« (Brčko, ženska)

»Iskala sem službo, vendar nikjer nisem dobila konkretnega odgovora.« (Doboj, ženska)

»Prijavljam se na oglase, objave v časopisih, poslušam radio, hodim na pogovore ...«
(Mostar, moški)

»Informacije o prostih delovnih mestih dobim od prijateljev in znancev.« (Brčko, ženska)
(Pajnik, 2011, str. 76)

Mladi poudarjajo, da je večina prostih delovnih mest objavljenih le zaradi formalnosti, kar pomeni, da so že rezervirana za tiste, ki jim je uspelo »najti zvezo« in dobiti delo po neformalni poti. To potrjuje tudi dejstvo, da delodajalci navadno ne pojasnjujejo razlogov za zavrnitev kandidatov. Tisti, ki so zaposleni, so tudi sami večinoma dobili delo preko zvez in še enkrat poudarjajo, da je to najvarnejši način za pridobitev službe.

»Že dve leti in pol iščem zaposlitev. Pred tem sem delal eno leto in pol. Nenehno sledim vsem razpisom in kupim vsak možen časopis, vsak dan spremljam oglase in jih prebiram. Vendar vedno dobim negativen odgovor, saj ko oglas objavijo, verjetno nekdo že dela na tem mestu.«
(Vitez, ženska)

»Pogosto, tudi ko kje objavijo kak oglas o ponudbi za delo, je na tem delovnem mestu nekdo že zaposlen.« (Brčko, moški)

»Pravijo samo, da so tukaj predloženi dokumenti, ti in ti ljudje so zaprosili za delo, sprejeli smo jih, in to je to. Vračamo vam vse dokumente. Nisem se pritožila, sploh nimam več moči. Mislim, da to sploh ne bi nič pomagalo.« (Vitez, ženska)

»Službo sem dobil s pomočjo zveze.« (Vitez, moški)

»Mislim, da je to zato, ker vladata korupcija in nepotizem. Delo takoj razdelijo na podlagi tega, kdo so tvoji starši. Razpisi so objavljeni zaradi formalnosti.« (Trebinje, moški)

Poleg korupcije je ena od težav, s katerimi se srečujejo mladi pri zaposlovanju, pomanjkanje delovnih izkušenj, kar je eden od najpomembnejših pogojev za zaposlitev, mladi pa izkušenj pred tem niso imeli priložnosti pridobiti. Delovna mesta, za katera se je mogoče prijaviti brez delovnih izkušenj, so po navadi nizko kvalificirana, malo plačana in ne ustrezajo potrebam

mladih, ki so se usposabljali za določen poklic, predvsem to velja za tiste, ki so končali več šol in fakultet.

»Jaz sem vojna generacija in v mojih časih smo se malo učili, malo je bilo prakse. Čeprav sem šolo končal, nimam izkušenj.« (Doboj, moški)

»Ne bodo vas zaposlili, če nimate delovnih izkušenj.« (Sarajevo, moški)

»Pravkar sem končala fakulteto in vsi iščejo dve ali tri leta delovnih izkušenj, jaz pa nimam niti enega dneva. Zelo težko bom našla službo.« (Brčko, ženska) (Pajnik, 2011, str. 76)

Veliko mladih, ki niso zaposleni in so delovno sposobni, ne išče službe; to razložijo z dejstvom, da se zaposlitvene možnosti slabšajo, in večina od njih je zaradi osebnih negativnih izkušenj izgubila voljo za nadaljnje iskanje zaposlitve. Poleg tega pa so težave tudi pri tistih mladih, ki nimajo ustreznega odnosa do dela, saj sploh ne poskušajo poiskati zaposlitve in raje živijo »na plečih staršev«.

»Če si nekdo noče pridobiti delovnih navad, ga je težko prisiliti k delu.« (Bihać, moški)

»Jaz že izgubljam upanje, glede zaposlitve sem velik pesimist. Imam veliko kolegov, ki so prav tako diplomirali na fakulteti, zdaj pa delajo v butikih, zlagajo blago na police ipd.« (Vitez, ženska)

»So pa še drugi, ki živijo na plečih svojih staršev. Meni osebno se zdi nesmiselno, da je nekdo ves čas v slabem položaju, pa ne naredi ničesar, da bi to popravil. To mu nič ne pomeni, ker drugače preprosto ne zna živeti.« (Brčko, moški)

»Če pogledam na splošno, ljudje živijo od danes na jutri.« (Banjaluka, moški) (Pajnik, 2011, str. 76)

1.4.6 Kultura, šport in prosti čas

Mladi, ki so nadarjeni za šport in kulturo, so prepogosto prezrti. Večina mladih je nezadovoljna s tem, kako lokalne oblasti podpirajo ustvarjalnost na področju kulturnih in športnih vsebin. Mladih, ki niso zadovoljni s telesno oziroma športno vzgojo, je več kakor tistih, ki so z njo zadovoljni. Na odločitve mladih o udeležbi na kulturnih dogodkih večinoma vplivajo prijatelji in sodelavci, predvsem pa televizija (Esmail Arndt, 2008, str. vi–xiv).

Samo 7 % mladih se ukvarja s športnimi dejavnostmi znotraj organizacije ali združenja in so z njimi večinoma zadovoljni. Vsaka peta mlada oseba je v zadnjem mesecu porabila denar tudi

za športno ali kakšno drugo telesno dejavnost. Pomanjkanje ustreznega pristopa vladnih ustanov na področju športa in kulture pomeni neposredno zanemarjanje mladih talentov, kar se pozna tudi pri sami motivaciji mladine v BiH. Nakupovanje, pomoč staršem pri gospodinjstvu, gledanje televizije in pohajkovanje po lokalih – to so v glavnem dejavnosti, ob katerih mladi preživijo večino prostega časa (Položaj mladih u Bosni, 2015).

Pomanjkanje pravne ureditve in podpore vladnih ustanov na področju dela za mlade, njihovega prostega časa, kulture in športa pa ustvarja stereotipne in velikokrat napačne predstave o mladih (Halimović, 2014).

Ob tem se mladi, tako kot na številnih drugih področjih, srečujejo z neurejenimi zakoni, z dejavnostmi, ki jih država finančno ne podpira, kar večkrat pomeni nestrokovno delo z mladimi, slabo povezanost med državo in lokalnimi skupnostmi itd. (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

1.4.7 Udeležba, aktivno sodelovanje mladih v javnem življenju

Mladi so v BiH žal izredno apolitično naravnani. Zato je tudi prostovoljstvo zelo nerazvito, prav tako sodelovanje v sektorju nevladnih organizacij. Negotovost, kar zadeva položaj mladih, povzročajo ravno neučinkoviti pristopi oblasti k izboljšanju njihovega položaja, zato je to nedvomno najpomembnejši razlog za apolitičnost, slabo sodelovanje mladih v javnem življenju, redke pobude nevladnega sektorja in skupnosti (Pajnik, 2011, str. 76).

Tri od štirih oseb, starih od 16 do 30 let, trdijo, da jih politika ne zanima. Mladi so do politikov zelo nezaupljivi. Menijo, da so vse vladajoče stranke z njihovimi politiki na čelu nesposobne, pokvarjene in gledajo samo na svoje interese. Sodelovanje mladih v dejavnostih javnega pomena, pa tudi njihov vpliv na soodločanje in javno delo politike v vseh sektorjih je treba podpreti in institucionalizirati. Vendar pa bodo lahko mladi veliko bolje predstavljali svoje interese, če se bodo za to bolj potrudili, tako da se bodo tudi dejavno vključili v proces odločanja (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

Le 5 % mladih je članov mladinskih organizacij in 6 % jih je politično aktivnih, 1 % pa jih sodeluje v predsedstvih strank in društvih oziroma v podmladkih strank in društev. Največje težave na tem področju so neažurirani programi strank, ki ne vključujejo mladih in se ne ukvarjajo z njihovo problematiko, primanjkuje javnih prostorov, kjer bi se mladi lahko družili in uresničevali tovrstne potrebe, majhna je tudi udeležba mladih v različnih bosansko-hercegovskih društvih itd. (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

1.4.8 Zdravje

Za mlade v BiH so značilne številne nezdrave navade, poleg tega pa so podvrženi še drugim dejavnikom tveganja, kot so denimo posledice vojne, večja uporaba nedovoljenih substanc, uživanje alkohola ... Za njihovo zdravje poleg skupnih zakonov še posebej skrbijo štirje zakoni, in sicer Zakon o preprečevanju in zmanjševanju uživanja drog, Zakon o prometnih predpisih, Zakon o enakopravnosti spolov in Zakon o osnovnem in srednješolskem izobraževanju. Z njimi skušajo zagotoviti, da bi bilo tako fizično kot psihično počutje mladih zadovoljivo in da bi bilo poskrbljeno za njihovo varnost (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

Neodvisno od mednarodnih in meddržavnih sporazumov so posamezne pravice praktično veljavne zgolj in izključno samo na ozemlju upravne enote stalnega prebivališča. Ob prečkanju administrativnih meja so zdravstvene storitve na voljo le, če pacient poravnava skupne stroške. Treba je uporabiti regulativni okvir, ki bo zagotovil enak dostop do zdravstvenega varstva in zavarovanja, kar najboljšo oskrbo in preventivne ukrepe in najti odgovor na potrebe, povezane z zdravjem posebej ranljivih skupin. Poleg tega je treba izboljšati vlogo lokalne uprave pri zdravstvenem varstvu. Prav vzpostavitev zdravstvenega sklada na ravni BiH bi v takšnih primerih pomagala mnogim, ustrežnejše skrbi za zdravje bi bila deležna tudi širša populacija. Takšen sklad bi dejansko pomenil alternativo trenutnim humanitarnim akcijam, ki potekajo prek medijev, ko gre za otroke in mladino (Karabegović, 2018).

Glede na podatke o zdravju mladih in različnih vzorcih tvegane vedenja pri mladih je največja težava kajenje. Tretjina mladih v BiH, starih med 16 in 24 let, redno kadi cigarete, kar je približno 6 % več od povprečja v EU. 83 % mladih kadilcev pokadi več kot dvajset cigaret na dan. To je približno 9 % več od povprečja v EU. Med mladimi je torej potrebna preventiva tudi na tem področju (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

Učinek medijskih kampanj na preprečevanje zdravstvenih težav je pozitiven, saj je opaziti, da vsaka druga oseba kampanjo dejansko zazna. Ko gre za intimne odnose, so raziskave pokazale, da imajo moški pogostejše spolne odnose z več partnerji kot ženske, vendar te, ko gre za spolno prenosljive nalezljive bolezni, sodijo v skupino, izpostavljeno večjemu tveganju. Vsak četrti človek, ki ima intimen odnos z več partnerji, ne uporablja kontracepcijskih sredstev. Nevarnosti za zdravje morajo postati predmet razprave med nosilci odločanja in institucionalnega sodelovanja pristojnih organov, pri tem pa morajo sodelovati mladi, poleg tega je treba iskati medsektorske rešitve (Karabegović, 2018).

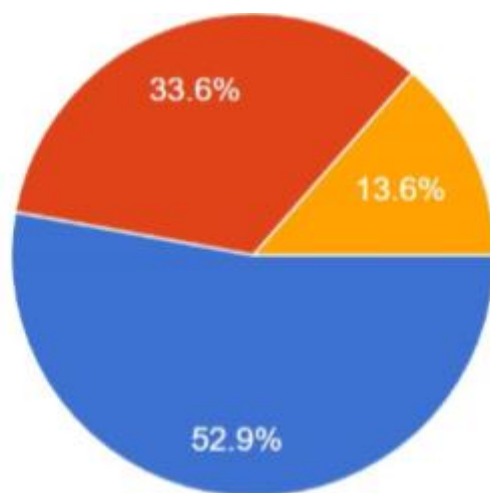
Le 8 % mladih ve, da so v njihovi lokalni skupnosti zdravstvene storitve, posebej namenjene njim, in le 5 % jih te storitve dejansko uporablja. Čeprav mladi niso vajeni uporabljati zdravstvenih storitev zunaj zdravstvenih ustanov, v tem vidijo možnost, da bi se izognili težavam, s katerimi se srečujejo: dolgotrajni postopki, pomanjkanje zasebnosti in občutljivost na specifične potrebe mladih, nezanesljivost osebja itd. (Podaci o mladima u Bosni, 2018).

1.5 MLADI IN MIGRACIJE V BiH DANES

»Prihodnosti, kakršno sem si zamišljal, in načrtov za neodvisno življenje v BiH zame ni bilo,« pravi 22-letni medicinski tehnik iz Visokega Tarik El Gahér, ki trenutno živi v Berlinu. Življenje v Nemčiji se bistveno razlikuje od življenja v BiH, pravi Tarik, a tovrstna sprememba, kot pravi, je bila potrebna/in tovrstne spremembe bi bile, kot pravi potrebne tudi tam »Tudi delo se razlikuje od tistega v BiH, tukaj je veliko lažje napredovati in izboljšati življenje, kar je v bistvu moj cilj.« (DW Made for Minds, 2018)

Tarik ne skriva, da pogreša družino in prijatelje. Kljub temu pa vztraja pri svoji nameri, da bo še naprej živel in delal v Nemčiji, ker »se lahko še vedno vrnemo domov, če pa ne razmišljamo o boljšem življenju, sploh ne vemo, kaj smo zamudili. Življenje je res kratko.« Tarik El Gaher je po podatkih Unije za trajnostno vračanje in vključevanje v BiH eden izmed 33.377 prebivalcev, ki so leta 2017 zapustili BiH. Zakonske obveznosti, da bi morali odjaviti stalno bivališče v BiH, ni, kar pomeni, da veliko tistih, ki zapustijo BiH zaradi študija ali zaposlitve v tujini, ne odjavi svojega stalnega prebivališča. Zato natančnih podatkov o številu tistih, ki so BiH obrnili hrbet in se osredotočili na življenje v zahodni Evropi, ni (DW Made for Minds, 2018).

Mladi bi, kot prikazuje spodnja slika, BiH zapustili zaradi zaposlitve (52,9 %), študija (33,6 %) ali česa drugega (13,6 %).

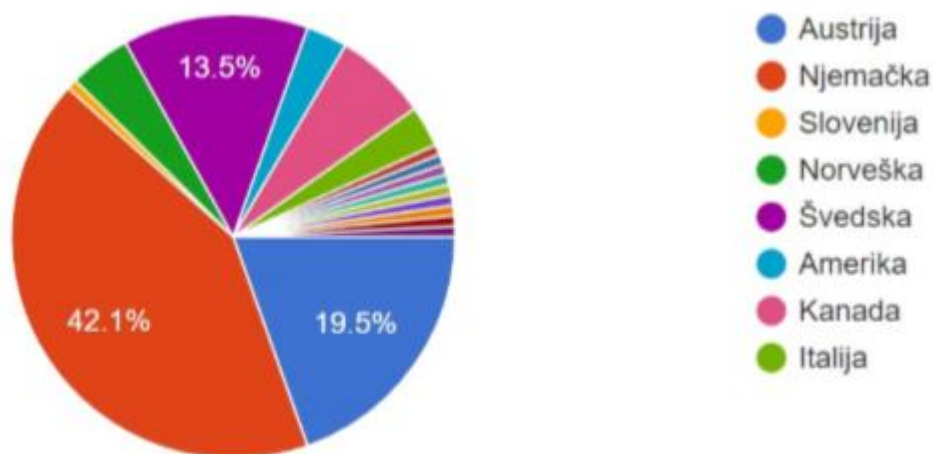

Slika 1.3: Razlogi, zaradi katerih mladi zapustijo BiH

Vir: Mujić & Zaimović Kurtović, 2017, str. 7

Najpomembnejši razlog za odhod ljudi, zlasti mladih, iz BiH je nezaupanje v pravno državo in prepričanje, da v državi vlada splošna negotovost. Inštitut za razvoj mladine KULT že leta spremlja tiste, nameravajo zapustiti BiH, in jim poskuša pomagati, da bi ostali v državi. Alma Sačić, sodelavka za odnose z javnostmi na tem inštitutu, je za revijo *DW* povedala, da mladi na vprašanje, zakaj zapuščajo BiH, odgovarjajo, da zaradi brezposelnosti. »Zdaj je najpogostejši odgovor, da ne vidijo prihodnosti in možnosti za razvoj v BiH in nimajo občutka, da se bo to kmalu spremenilo. Tisto, kar odganja ljudi iz BiH, je predvsem neperspektivnost. Poleg tega so vzroki še nezadovoljstvo z izobraževalnim in zdravstvenim sistemom, prekomerna prisotnost korupcije Mladim bi morali zagotoviti ustrezne razmere, da bi ostali v BiH, ne pa da svojo prihodnost vidijo v drugih državah,« je za *DW* dejala Sačićeva. (*DW Made for Minds*, 2018).

Treba je povedati, da države ne zapuščajo le mladi, ki iščejo zaposlitev, ampak je med njimi 20 % takih, ki zaposlitev imajo, pa si vendarle želijo, da bi se preselili v katero od obljubljenih dežel. Največ si jih želi v Nemčijo, Ameriko ali na Švedsko, kar je razvidno tudi iz spodnje slike.

Slika 1.4: Kam se želite izseliti

Vir: Vir: Mujić & Zaimović Kurtović, 2017, str. 11

»Izseljevanje iz BiH je stalen proces, glavni povojni vzroki zanj pa so gospodarski. Kar zadeva brezposelnost v BiH, je največji problem, da je strukturne narave – največji delež predstavljajo ljudje, ki so brezposelni več kot eno leto, kar je 82 % vseh brezposelnih, glede na študijo Fundacije Heinricha Bölla: 'Izseljevanje mladih iz Bosne in Hercegovine: iskanje zaposlitve ali pobeg iz resničnosti'.« (DW Made for Minds, 2018)

Študija navaja, da sta »pripravljenost mladih, da zapustijo svoj dom, in splošno razočaranje nad razmerami v Bosni in Hercegovini, zaskrbljujoča«. Analiza rezultatov študije kaže, da je največ mladih, ki jih zanima odhod iz Bosne in Hercegovine, starih okoli 21 let – 24 % teh posameznikov je povedalo, da si želijo zapustiti državo. Ocenjujejo, da iz Bosne in Hercegovine odide okoli 79 % volivcev, od populacije, ki se volitev ne udeležuje, pa le okoli 3 %, kar pomeni, da so ti mladi, preden so uradno odšli, poskušali prispevati k izboljšanju splošnih razmer v Bosni in Hercegovini (DW Made for Minds, 2018).

»Za mlade v BiH je vsekakor treba narediti več,« pravi Alma Sačić in dodaja: »V BiH ni strateškega načrtovanja. Že več kot dvajset let za mlade po strateški plati nismo naredili ničesar. Zdaj to pasivnost plačujemo. Zavedamo se, da nakopičenih težav ni mogoče rešiti čez noč. Vendar pa se v zadnjem času kaže volja, da bi ukrepali, da bi ustvarili boljše okolje za bivanje mladih v Bosni in Hercegovini. Sarajevski, Unsko-Sanski in Zeniško-Dobojski kanton se trenutno ukvarjajo s tem vprašanjem. To je spodbudna novica, in upamo, da bomo končno začeli delati. Brez sistemskih rešitev in brez sistematičnega pristopa ne moremo veliko pričakovati.« (DW Made for Minds, 2018)

Z odhodom mladih BiH izgublja izobražene, politično zavedne mlade. »Trenutno v Bosni in Hercegovini ni institucije, ki bi si prizadevala za sprejetje strategije, s pomočjo katere bi ustavili odhajanje mladih iz BiH, z izjemo nekaj poslancev na ravni BiH in FBiH, ki se zavzemajo za ureditev tega vprašanja,« razlaga CIS in Fundacija Heinricha Bölla. Zato priporočajo ozaveščanje o tem, da je izvajanje reforme izobraževanja, lobiranje za uskladitev izobraževalnega sistema s trgom dela in ozaveščanje o pomenu sodelovanja med nekaterimi pristojnimi institucijami ali komisijami (po možnosti na državni ravni) pomembno, saj bi to pripomoglo k nastanku nujne strategije za zaustavitev ali zmanjšanje števila mladih, ki zapuščajo BiH, poleg tega pa je treba spodbujati neodvisnost medijev, saj so izredno pomembni pri oblikovanju javnega mnenja in vplivajo na mlade, zlasti pri oblikovanju njihovih mnenj in stališč (DW Made for Minds, 2018).

»Zdaj imamo v BiH take razmere, da se mladi bojijo storiti kar koli, na primer ustanoviti, svoje podjetje. Država jim ne ponuja zadostne spodbude, jih ne opogumlja, in to moramo spremeniti, če si želimo večjo vključenost mladih v reševanje ključnih vprašanj« pravi Sačićeva. »Če prihodnost pripada mladim, za BiH brez mladih ni prihodnosti,«, ugotavljajo v lanskoletni študiji CIS in Fundacije Heinricha Bölla pod naslovom »Množični odhod mladih iz BiH: iskanje zaposlitve ali beg pred resničnostjo« (DW Made for Minds, 2018).

»Poleg mladih so na potezi zakonodajalci v BiH, saj dokler bodo imeli tako slab odnos do mladih in številnih kazalnikov njihovega odhajanja iz BiH, se ta trend ne bo mogel ustaviti in bo na dolgi rok onemogočal napredek in izboljšanje razmer v BiH, in to na vseh področjih (DWMade for Minds, 2018). Skoraj vsaka druga mlada oseba v BiH, ki je zapustila formalni izobraževalni sistem, ostane na ravni triletnega srednješolskega izobraževanja ali nižje. To pomeni, da so znatno pod povprečjem EU, ko gre za delež oseb z zaključeno štiriletno srednješolsko ali visokošolsko izobrazbo. Vsaka četrta oseba v BiH prepočasi konča izobraževalni proces, kar je precej nad povprečjem v večini evropskih držav. Finančne težave so najpomembnejši razlog za prekinitev izobraževanja, in le 7 % študentov prejema štipendije, ki v večini primerov znašajo 100 KM (konvertibilnih mark) in niso višje od 200 KM (Council, 2018).

Večina mladih ne vidi možnosti za življenje in delo v BiH, zato gredo raje v tujino s trebihom za kruhom, kar je v celoti posledica racionalne ocene obstoječih možnosti in perspektiv. Glede na študijo (na voljo je na: www.undp.ba), ki jo je opravil UNDP, si 62 % mladih želi vsaj začasno zapustiti državo, če bi imeli to možnost. Stopnja brezposelnosti pri mladih med 16. in 30. letom je skoraj 60-odstotna. Zato ni presenetljivo, da bi dve tretjini mladih zapustilo

BiH zaradi začasnega dela, poroke ali stalnega prebivališča v drugi državi. Mnogi izmed njih so v zvezi s tem že sprejeli konkretne odločitve. Brezposelnost je vzrok za socialne anomalije, ovira za nastanek in povečanje družine ter najpomembnejši razlog za to, da mladi zapustijo državo. Nizka stopnja aktivnosti mladih v odnosu do EU in brezposelnost, ki je skoraj štirikrat večja kot v državah EU, zlasti brezposelnost mladih žensk, najboljše ponazarjata položaj mladih v primerjavi z vrstniki iz drugih držav. Mladi Bosanci živijo v državi, v kateri je trinajst ministrstev za zdravje, enajst samostojnih javnih skladov za zdravstveno zavarovanje, vendar spremljanja in načrtovanja javne porabe in prenosov sredstev v zdravstvenem sektorju skorajda ni (Socio-ekonomske percepcije mladih u BiH, 2017).

Od konca vojne do leta 2013 je BiH zapustilo 150.000 mladih, v letih 2015 in 2016 pa še dodatnih 50.000. Zaskrbljujoče je dejstvo, da ne gre za migracije, ki so značilne za druge razvite evropske države, ampak so te posledica pomanjkanja razvojnih potencialov, in mladi, ki BiH zapustijo, se v domovino nočejo več vrniti (Koliko je mladih od rata napustilo BiH: Odoše da se nikad više ne vrata, postajemo čekaonica za groblje ..., 2018).

1.6 BOSANCI V SLOVENIJI IN NJIHOVE IZKUŠNJE

V Sloveniji živi okoli 32.000 Bošnjakov, kar predstavlja okoli 1,6 % celotne populacije. Če se še v prejšnjem stoletju naseljevali večinoma na Jesenice in druge industrijske kraje, jih danes največ živi v okolici Ljubljane in v Ljubljani (Bošnjaci u Sloveniji, 2018). Ko drugi narodi migrirajo v neko državo, doživijo kulturni šok, velikokrat so deležni neodobravanja, občutijo strah ... V Sloveniji razlike niso tako velike, čeprav smo migrante iz držav nekdanje Jugoslavije dalj časa imenovali južnjaki, čefurji ipd. (Kalčić, 2005, str. 192).

Nekako ločimo prvo in drugo generacijo priseljencev, celo tretjo. Prva generacija so bili predvsem prebivalci BiH, ki so bili nižje izobraženi in so opravljali fizična dela, v Slovenijo pa so prišli, ker so imeli tu boljše razmere za delo, predvsem v težki industriji (Jesenice, Velenje ...). Slovenija je potrebovala delavce, zgradili so jim stanovanja ... Pozneje so se v Slovenijo preselili migranti, ki so bežali pred vojnimi grozotami. Druga generacija so otroci staršev, ki so se preselili iz druge države in težko prikrijejo svoje korenine (nižji socialni položaj, slabše poznavanje jezika), prav tako pa se večkrat družijo v skupinah. Raziskave so pokazale, da imajo praviloma (ne vedno) slabši učni uspeh, kažejo znake dvojne nacionalne pripadnosti, razpeti so med dve kulturi ... Druga in tretja generacija se pogosto še zavedata neenakega položaja in socialno-ekonomske neenakosti (Lesar, 1998, str. 9–10).

Predstavniki etničnih manjšin, ki so sodelovali v citiranih intervjujih, so se strinjali, da diskriminacija pri nas obstaja in da se pojavlja na različnih področjih (največkrat pri zaposlovanju, v stikih z državnimi institucijami, v medijih ...). Razmišljanja o tem, kaj se jim zdi diskriminacija, pa so zelo različna, kar ponazarjajo naslednji odgovori:

»Gre za neenako obravnavanje v enaki situaciji, npr. ob prijavi na delovno mesto ...« ali pa »recimo zapostavljanje pri zaposlitvi, zmerjanje« kot tudi »ko človek ne more uveljaviti svojih etničnih načel, svoje kulture, svoje duhovne identitete, svoje nacionalne pripadnosti«.

Naletela sem tudi na nekaj humorno obarvanih pogledov:

»Menim, da je diskriminacija čisto normalna. Če prideš v neko drugo državo, se moraš seveda prilagoditi njenim navadam, običajem, jeziku in kulturi. S seboj prineseš neko drugo kulturo, jezik in navade. In če želiš svoje uveljaviti, je jasno, da bo to domačin sprejel drugače, in po mojem je to čisto normalno, npr. diskriminacija v službi ali da te imajo za manjvrednega. Jaz razumem to kot nekaj normalnega, malo smo si tudi sami krivi ... Zavedam se, da gre za kršenje določenih pravic, vendar pa ne moremo zanikati, da kršenje pravic ne obstaja. Na primer otrok pride iz šole domov in včasih reče 'ati, danes so mi rekli, da sem Bosanec,' pa je zaradi tega užaljen, ker ve, da je Makedonec. Diskriminacija ne obstaja samo v Sloveniji, vidna je po vsej Evropi, da ne rečem, da je drugje še večja.«

Verjetno pa je občutenje obravnavanih skupin najbolje povzel naslednji pogled: »Pod diskriminacijo na etnični osnovi si predstavljam to, da te nove, kot jim rečejo, nove manjšinske skupnosti, to so skupnosti, kot so Hrvati, Bošnjaki, Srbi, torej nastale po razpadu bivše Jugoslavije, niso ustavno priznane. Zakaj? Zato ker če bi bile ustavno priznane, potem bi bile enakopravne Italijanom, Romom in Madžarom, skratka, lahko bi uveljavili svoje kolektivne pravice ... To pomeni, da narod dobi svoje ime, ne pa da si neki priseljenec, ampak se ve, da če je to z Ustavo opredeljeno, potem to predstavlja kolektivno pravico, pomeni lažje uveljavljanje svoje kulturne identitete, kar je povezano tudi z določenimi sredstvi, ker če bi bili ustavno priznani, bi nam iz proračuna dali tudi višja sredstva. Za primerjavo naj vam povem: te tri skupnosti, ki so ustavno priznane, Italijani, Madžari in Romi, so za leto (2004) dobile približno 160 milijonov tolarjev za svoje kulturne projekte. Vse druge manjšinske skupnosti, torej ustavno nepriznane, ki skupaj štejejo približno 170.000 prebivalcev, torej skoraj za 10 % slovenskega prebivalstva, pa so dobile okoli 20 milijonov tolarjev. Oni, ki jih je manj kot 10.000, so dobili 160 milijonov, mi pa 20. In seveda potem ne moremo uresničiti svojih kulturnih projektov ...«

V ustavi nepriznane manjšine svoj položaj doživljajo bistveno drugače kakor ustavno priznane. Pa tudi predstavniki slednjih so zlasti poudarjali razkorak med pravicami, ki jih zagotavlja pravna ureditev, ter njihovim uresničevanjem v praksi. Ali kot ponazarja naslednja izjava: »Marsikaj, kar človek v vsakdanjem življenju doživlja, in to dostikrat. Čeprav nam ustava in zakoni na papirju zagotavljajo, da naj bi bili vsi enakopravni, ampak na žalost tega ni. Največkrat takrat, ko želi človek v svojem maternem jeziku doseči svoje pravice. Ampak to nam ni zagotovljeno.« (Devetak, str. 23–34)

1.7 PRILAGAJANJE NA NOVO OKOLJE

Pri prilagajanju priseljencev (beguncev, migrantov) na novo okolje lahko opazimo, da se prepletajo trije sistemi, ki jih je M. Lukšič-Hacin opredelila v povezavi s priseljenci v 19. in 20. stoletju v Severno Ameriko, in sicer gre za sisteme, v katerih se lahko pojavi popolna zahteva po tem, da se priseljenci zlijejo z novim okoljem, lahko gre za spajanje dveh kultur ali pa sistem vsem kulturam omogoča t. i. pluralizem, kar pomeni, da lahko različne etnične skupine delujejo znotraj enega političnega sistema. Ne glede na to, kateri sistem prevladuje, je pomembno vprašanje, na katero pogosto naletimo, in sicer, kakšna je meja med »nami« in »njimi«, se pravi kolikšno toleranco ima neka družba do sprejemanja novih kultur in drugačnosti (Lukšič-Hacin, 1995, str. 56–60).

Godina (2011) meni, da imamo v Sloveniji težave s sprejemanjem drugačnosti, saj se na katerokoli obliko drugačnosti največkrat odzovemo z nestrpnostjo. Oblikovanje etnične skupine, njene samopodobe in etnične zavesti, nujen stik z drugimi in z drugačnimi, je to kaj doprinosi boljšem življenju. V okviru tega se sprašujemo, ali se uveljavlja načelo kulturnega pluralizma, o nasprotnem govorijo poimenovanja, kot so jugoviči, čefurji in podobna, s čimer se ustvarja hierarhičnost med prebivalci države.

Poznamo več načinov, s pomočjo katerih se etnične skupine asimilirajo v družbo. Eden od njih je prilagoditev, prilagajanje, na neki način stapljanje dveh narodov, tako da prevzamemo jezik, kulturo in navade; imenuje se asimilacija (Bunc, 1963, str. 46). Pri adaptaciji pa imigrantska etnična manjšina na eni strani ohrani del kulture, na drugi pa sprejme nekatere elemente in vrednote kulture, v katero se imigrira. Lahko torej rečemo, da gre za izenačenje na določenih ravneh, vendar pa priseljenci ob tem ohranjajo nekatere elemente, s katerimi se lahko identificirajo, ohranjajo del svoje kulture, istočasno pa sprejemajo nekatere elemente

kulture in vrednote večinskega naroda/države, v katero so se priselili (Lukšič-Hacin, 1995, 75).

Mežnarić (1986) zapiše, da se sprejemanje imigrantov odvija tako, da z njimi poteka interakcija, kar pomeni, da družba, ki od migrantov terja, da sprejmejo njene zahteve, te zahteve pozna oziroma po njih živi. Pri tem je zelo pomembno, da se do migrantov vzpostavi spoštovanje, kar mora veljati tudi v nasprotni smeri, in sicer je pomembno, da se skupini dopolnjujeta in druga drugi dovoljujeta ohranjanje identitete (Pajnik, Lesjak-Tušek & Gregorčič, Prebežniki, kdo ste?, 2001, str. 18).

Najpomembnejša ali vsaj zelo pomembna sestavina pri vključevanju skupine v družbo je jezik, saj to ni le sredstvo, ki omogoča komunikacijo, ampak je sistem, ki ga posameznik osvoji med socializacijo in ga mora ponotranjiti. Posamezniki, ki se učijo drugega jezika, to največkrat naredijo zaradi komunikacije. Po drugi strani pa je jezik simbol etnične pripadnosti in ga je zelo težko prikriti. Tako za priseljence, ki so se iz Bosne naselili na območje Fužin v Ljubljani, zaradi posebnega izgovora slovenskih besed velja, da govorijo fužinščino, pa tudi čefurščino (Lukšič-Hacin, 1995, 140–151; Vojnović, 2008).

1.8 SOCIALNO DELO IN PRISELJENCI

Pri socialnem delu moramo upoštevati različne vrednote, in sicer spoštovanje razlikosti, prosto izbiro, možnost samoodločanja, nasprotovanje diskriminaciji in pravico do socialne varnosti (Flaker, 2003, str. 16).

Posebno vlogo socialni delavci odigrajo predvsem pri vključevanju priseljencev v družbo in pri preprečevanju disimilacije, pri čemer je pomembno, da upoštevajo širši socialni kontekst. Pri delu na omenjanem področju lahko socialni delavci izkoristijo tako delo kot moč, pri čemer je zelo pomembno opolnomočenje, se pravi princip, po katerem pri zatiranju delujemo tako, da posameznik povzame nadzor nad svojim življenjem. Pri tem je pomembno, da elementi diskriminacije na vplivajo na samo delo. Vsekakor je najpomembnejše, da si pri delu pomagamo in ne dovolimo, da bi prišlo kakršne koli diskriminacije (Thompson, 1995, str. 275–276).

Kakšna je vloga socialnih delavcev? Najpomembnejša sta zagotovo pogovor z ljudmi in pomoč pri vključevanju v družbo, tako denimo otrok v šolo, odraslih pri iskanju nastanitve, službe ... Njihova naloga je torej, da se borijo za pravičnost, pri čemer je treba upoštevati perspektivo uporabnikov (Zorn, 2008, str. 117–121).

Kot smo že omenili, sodi pogovor med najpomembnejše spretnosti, ki jih pričakujemo od socialnih delavcev, in sicer ga uporabljamo v celotnem procesu, kar pomeni ob stikih z uporabniki ne glede na to, ali se z njimi srečamo v pisarni ali na terenu. Pri prvem stiku je zelo pomembno, da je socialni delavec človeški, da ima osebni odnos, sogovorniku naj pusti, da predstavi svojo zgodbo; pomemben je socialno-delovni odnos, tako da sogovorniku predstavimo njegove dolžnosti, pravice itd. (Flaker, 2001, str. 21).

Pri tem moramo biti pozorni na t. i. izključevanje z vključevanjem, saj socialno delo kot eno svojih temeljnih nalog poudarja vključevanje, pri čemer odločilni dejavnik ni ustreznost v neki družbi, ampak gre za razširjanje nekih norm, ki opredeljujejo normalnost. Treba je upoštevati, da se v novo okolje vključujejo ljudje z različnimi statusi, ki večkrat odigrajo izključevalno vlogo. Socialno delo pomaga pri vključevanju drugačnih in migrante ljudi v nekem okolju večkrat tako tudi dojemajo (Zaviršek, 2003, str. 223).

Vloga socialnega dela pri delu z migranti je izjemno pomembna, pri čemer ne mislim samo na delo z migranti, ki so naseljeni v azilnih domovih in so jim morda kratene nekatere pravice, ampak tudi pri vključevanju v družbo; treba jim je pomagati pri normalizaciji odnosov. »Primer migracij in azila pokaže nujnost izobraževanja za socialno delo, katerega težišče niso zgolj metode in kompetence (kako kaj narediti), ampak tudi poglobljeno razumevanje konteksta ogroženosti osebne avtonomije in pravic ljudi.« (Zorn, 2008, str. 123)

Socialni delavci z migranti opravljajo primarne in sekundarne naloge s svojega delovnega področja, kar pomeni, da na nekaterih področjih pomoč izvajajo samostojno, po drugi strani pa je pomembno, da delajo v timih, skupaj z drugimi strokovnjaki, in tako celostno pomagajo pri vključevanju migrantov v družbo. Še posebej je to pomembno pri šolskih in predšolskih otrocih, saj je vloga socialnega delavca na šoli tako na primarni kot na sekundarni ravni ključna. Vsem, ne samo tistim, ki obiskujejo šolo, ampak vsem posameznikom, ki zaradi različnih razlogov migrirajo v Slovenijo, je zagotovljena prva socialna pomoč, ki vključuje pogovor; tako prepoznamo njihovo socialno situacijo, omogočena pa sta jim tudi zagovorništvo pred javnimi institucijami, psihosocialna podpora, ob čemer je zelo pomembno, da pogovor poteka na osebni in hkrati svetovalni ravni (Zajc, 2015).

Sama pomoč je v praksi sestavljena iz več sklopov. Najprej gre za pomoč pri samem urejanju življenjskih okoliščin, pri čemer je poudarek tudi na terenskem delu, kar pomeni, da socialni delavec na neki način posega v okolje posameznikov in ga tako prepozna. Pri tem mora upoštevati številne individualne posebnosti, obisk na terenu pa omogoča poglobljanje odnosa

z uporabnikom. Ob tem mora biti v ospredju dejstvo, da socialno delo pomaga krepiti osebnost posameznika, kar pomeni, da mu pomaga, da postane čim prej samostojen in da sam upravlja s svojim življenjem. Socialni delavec uporabnikom z nasveti pomaga pri tem, kako urediti bančne zadeve, obisk pri zdravniku in nazadnje, kako stopiti na trg delovne sile, kar pomeni, če je treba, tudi skupen obisk na zavodu za zaposlovanje in pomoč pri pridobitvi papirjev iz držav, od koder uporabniki prihajajo. Če uporabniki potrebujejo t. i. učno pomoč, jim socialni delavci zagotovijo pomoč tudi na tem področju. »Integracijske aktivnosti in ukrepi omogočajo osebam z mednarodno zaščito vključevanje v skupinske in individualne aktivnosti. Skupinske učne, kreativne, socialne, rekreativne, medkulturne aktivnosti imajo namen spodbujanja in omogočanja aktivnega vključevanja, sodelovanja oseb z mednarodno zaščito v družbi, posebej tudi na trgu dela.« (Zajc, 2015)

Ob tem je treba vedeti in se zavedati, da moramo pri sami integraciji v družbo upoštevati in dovoliti, da uporabniki na eni strani ohranijo svojo identiteto, na drugi pa jim omogočiti, da se v samo družbo enakopravno vključijo, ob čemer jim je omogočeno tudi, da ne pozabijo svoje identitete. Gre torej za dvosmeren proces, ob čemer mora imeti sam kulturni pluralizem pozitiven predznak. S psihološke perspektive se integracija pogosto začne že ob prihodu v ciljno državo, zaključi pa se takrat, ko priseljenec postane dejaven član tamkajšnje družbe v pravnem, družbenem, ekonomskem, izobraževalnem in kulturnem smislu. Zato je integracija dolgoročen in večdimenzionalen proces (Zajc, 2015).

Pomembno je, da socialni delavci vsako tovrstno situacijo obravnavajo spoštljivo in da se potrudijo in razumejo zgodbe ljudi, ob tem pa razvijajo tak način delovanja, ki skupinam omogoča, da se vključijo v življenje (Žnidarič-Demšar & Urh, 2005, str. 330).

2 PROBLEM

Med odraščanjem v Veliki Kladuši sem zaznavala – in tudi danes opažam –, da veliko ljudi prihaja v Slovenijo zaradi zaposlitve, možnosti za študij in boljšega življenja. Tudi sama sem prišla v Slovenijo, ker se mi je zdelo, da ima boljši sistem šolanja in da mladim ponuja več možnosti. Zaradi tega sam se odločila, da bom v svoji magistrski nalogi obravnavala ta problem oziroma to temo, saj bi rada ugotovila, kateri so najpogostejši razlogi za preseljevanje v Slovenijo. Ko sem prišla sem, sem spoznala veliko mladih, ki so se priselili ne samo iz BiH, ampak tudi iz Makedonije, Srbije, Črne gore in Hrvaške. Da bi ugotovila, kateri so njihovi dejavniki tveganja, kako se soočajo z novimi okoliščinami, kakšne so posledice preseljevanja, sem kot raziskovalne cilje izpostavila naslednje:

- kakšna je izobrazba, ki so jo intervjuvanci dobili v času, preden so prišli v Slovenijo;
- kakšen je njihov delovni status (zaposlen/nezaposlen);
- kako si iščejo službo;
- kakšni so njihovi stiki z drugimi, kakšna so tveganja, kako si predstavljajo življenje v Sloveniji;
- ugotoviti, ali so bolj zadovoljni kakor v svoji državi in ali se počutijo diskriminirane;
- kakšne socialne stike imajo, s kom živijo in s kom se družijo.

Poleg tega pa so bili cilji raziskave ugotoviti bolj osebne stvari, in sicer kako se intervjuvanci počutijo in kako so se navadili na življenje v Sloveniji. Zanimalo me je, ali so še vedno močno navezani na državo, iz katere prihajajo, ali se kdo norčuje iz njih, češ da so čefurji. Ugotoviti sem hotela, kakšne izkušnje imajo z različnimi institucijami, s sošolci, kolegi, z jezikom.

V metodologijo oziroma raziskavo sem zajela ljudi, ki prihajajo iz Velike Kladuše. Zakaj Velika Kladuša?

Velika Kladuša je majhen kraj na meji med BiH in Hrvaško in je bilo pred vojno eno izmed najrazvitejših mest v Bosni. Življenje tam je bilo takrat odlično, mladi so delali, bilo je precej drugače, kot je zdaj. V Veliki Kladuši je bil takrat sedež prehrambenega giganta Agrokomerca, ki je bil eden izmed največjih proizvajalcev hrane v nekdanji Jugoslaviji. Po vojni pa je mesto, kakor da bi umrlo. Zakaj sem uporabila ta izraz? Zato ker je vse propadlo, veliko ljudi se izselilo in nič ni več tako, kot je bilo prej. Izselsjevanje se nadaljuje še zdaj, mogoče ne zaradi enakih razlogov, in zanimalo me je, zakaj je tako.

3 METODOLOGIJA

3.1 VRSTA RAZISKAVE

Raziskava, ki smo jo uporabili v nalogi, je kvalitativna, saj jo sestavljajo intervjuji, kar pomeni, da sama gradiva temeljijo na eni strani na izkušnjah udeležencev, na drugi pa na njihovih besednih opisih. Podatke, ki sem jih pridobila z intervjuji, sem obdelala s kvalitativno analizo, s pomočjo katere sem nato lahko interpretirala odgovore na postavljena vprašanja.

Opravila sem deset intervjujev z osebami, ki so preselile v Slovenijo, za kar so navedle različne razloge, prav tako so se preselile v različnih časovnih obdobjih.

Ključne teme, na katere sem se pri raziskovanju osredotočala, so:

- razlogi za selitev;
- zaposlitvena situacija;
- primerjava z življenjem v BiH;
- finančno stanje;
- pričakovanja glede življenja v Sloveniji.

3.2 METODA ZBIRANJA PODATKOV

Kot sem že omenila, sem raziskavo naredila tako, da sem uporabila kvalitativno analizo oziroma sem opravila deset intervjujev.

Potekali so tako, da je bil sam intervju vnaprej pripravljen, pri čemer je merski instrumentarij vseboval naslednje teme: razlog za selitev, pričakovanja glede življenja v Sloveniji, zaposlitvena situacija, primerjava z življenjem v BiH, finančno stanje.

Samo raziskavo je torej sestavljalo deset intervjujev. Analiza je potekala tako, da je bilo treba samo gradivo najprej urediti, kar je nato omogočilo, da sem določila enoto kodiranja. Na osnovi tega sem izpeljala sklepe, ki so mi bili v pomoč pri sami raziskavi v nalogi.

3.3 POPULACIJA IN VZOREC

Ciljna populacija, ki ji je raziskava pravzaprav namenjena, so posamezniki, ki so prišli v Slovenijo pred nekaj leti. Pri sami izvedbi raziskave je sodeloval vzorec posameznikov, ki so se že preselili in živijo tukaj, v Sloveniji.

Posamezniki, s katerimi sem opravila intervjuje, so stari od 20 do 30 let in so v Slovenijo prišli pred nekaj leti. Naredila sem intervjuje z ljudmi, ki prihajajo iz Velike Kladuše, ker sem hotela ugotoviti, kaj je bil razlog za to odločitev.

Opravila sem deset intervjujev z ljudmi, ki so v Slovenijo prišli iz različnih razlogov, nekateri zaradi službe, drugi zaradi družine, tretji pa zaradi šole in boljših priložnosti za izobraževanje, delo, življenje.

3.4 OBDELAVA IN ANALIZA PODATKOV

Podatke, ki sem jih pridobila, oziroma intervjuje, ki sem jih opravila, sem analizirala kvalitativno, s kodiranjem intervjujev oziroma kodiranjem besednih opisov. V času izvedbe intervjuja in pozneje, ko sem jih prepisovala v dokument, sem že imela zapisane (ločene) teme in nekaj osnovnih vprašanj. Ko sem vse intervjuje primerno zapisala, sem pri vsakem označila relevantne izjave in jim pripisala številko izjave. Potem ko sem podatke obdelala, napisala izjave in jim pripisala številko, sem izjave vpisovala v Excelov dokument, ki omogoča preglednejše razvrščanje izjav. Ko sem prepisala številke izjav in izjave, sem iz njih izluščila bistveni pojem (kode), ki sem jih nato združila v kategorije in nadkategorije. Po končanem kodiranju v tabeli je sledilo osno kodiranje vseh intervjujev, pri katerem so se mi že pokazale podobnosti pri odgovorih intervjuvancev in razlike med njimi. Prav tako so se pokazale povezave med kategorijami. Na koncu kodiranja sem izvedla še odnosno kodiranje, pri katerem sem pravzaprav iskala nadkategorije, kategorije, pojme in jih primerjala med seboj ter ugotavljala, kaj jim je skupno in kako med njimi vzpostaviti odnose

4 REZULTATI

4.1 RAZLOGI ZA SELITEV

Anketiranci so v Slovenijo prišli iz različnih razlogov. Vsem je skupno to, da so, iz takega ali drugačnega razloga, domovino zapustili zaradi iskanja boljših razmer na različnih področjih življenja. Tako so se v Slovenijo preselili zaradi študija, saj je po mnenju anketirancev ta tu bolj kakovosten, raznovrsten, večje pa so tudi možnosti za zaposlovanje, pa tudi med študijem je po njihovem mnenju v Sloveniji za študente bolje poskrbljeno kot v BiH, razmere so boljše tako za študij kot za življenje, »glavni razlog je študij«.

Drugi razlog, zaradi katerega so se intervjuvanci preselili v Slovenijo, je služba oziroma s tem povezane boljše razmere za življenje in izpopolnjevanje. (). Večina jih meni, da Slovenija tako posameznikom kot družinam omogoča boljše življenje. Prepričani so, da država omogoča tako kulturni kot socialni razvoj, pri čemer je pomembno, da lahko obdržijo svojo identiteto. In če je za migracije po drugi svetovni vojni veljalo, da so se zaradi službe najprej preseljevali moški, pozneje pa se jim je pridružila družina, se danes dogaja, da se istočasno preselijo partnerji ali celotne družine, četudi ima službo v drugi državi denimo le en družinski član. Anketiranci so v Sloveniji največ tri do štiri leta.

4.2 PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Večina intervjuvancev je v Sloveniji zaradi boljših življenjskih razmer oziroma pričakuje, da bodo tu bolje kot v BiH. Nekateri med njimi imajo pričakovanj veliko, vendar jih ne morejo začeti uresničevati, saj še nimajo delovnega dovoljenja. Čeprav delovnega dovoljenja niso imeli, so se zaradi razmer v krajih, kjer so živeli, in nemožnosti zaposlitve kljub izobrazbi (denimo inženir matematike in informatike ali pedagogike in duhovne skrbi, inženir logistike) odločili, da pridejo iskat boljše življenje v novo državo. Predvsem so si vsi želeli bolj kakovostno izobraževanje, pozneje pa na splošno boljše življenje.

Morda so bila pričakovanja, kot se je pokazalo pozneje, večja od možnosti za zaposlitev, vendar večina intervjuvancev meni, da je kljub vsemu na trgu delovne sile veliko priložnosti, še posebej se jim zdi, da jim veliko možnosti ponuja Ljubljana.

Kljub vsem pozitivnim izkušnjam pa so nekateri vendarle nekoliko razočarani oziroma so bila njihova pričakovanja, kot se je pokazalo, večja od dejanskih možnosti. Tako so nekateri denimo pričakovali višje plačilo ali lažje delo.

Če povzamemo intervjuvance in njihove ugotovitve, lahko pridemo do sklepa, da so bila pričakovanja migrantov iz BiH morda še posebej glede zaposlitve in višine osebnega dohodka večja od tega, kar jim je prinesla realnost. »Pozitivno je, da je ogromna razlika, da je veliko priložnosti, da nekaj narediš v življenju.« Kljub temu pa ugotavljajo, da Slovenija ogromno ponuja in omogoča, na eni strani bolj kakovostno izobraževanje, po drugi pa je na trgu dela mogoče najti priložnosti, ki omogočajo boljše življenje. Bivanje v Sloveniji intervjuvancem omogoča samostojnost in kolikor toliko človeka vredno življenje.

4.3 ZAPOSLOTVENA SITUACIJA

Kar zadeva samo zaposlenost intervjuvancev, jih je nekako polovica zaposlenih in polovica nezaposlenih, kar smo pričakovali, saj so se nekateri v Slovenijo prišli izobraževati in so tako še študenti.

Ena od intervjuvank je trenutno nezaposlena, zaposlitev pa bo lahko dobila čez leto dni, ko bo prejela delovno dovoljenje. Tako kot vsi ostali, ki pridejo v drugo državo zaradi boljših delovnih razmer, si želi, da bi dobila ustrezno delo; najraje bi poučevala v osnovni šoli, saj je za to usposobljena in je to v domovini že počela, po drugi strani pa, tako kot mnogi drugi, ne bi zavrnila možnosti za zaposlitev niti na katerem drugem področju.

Drugi intervjuvanci, ki so zaposleni (denimo REM, d. o. o. ali McDonald's, Papirnica Vevče ali GLS, Betonarna Bodex, d. o. o), so z delom večinoma zadovoljni. Razlogi, ki jih v zvezi s tem navajajo in tako potrjujejo zadovoljstvo, so dobra plača, možnost napredovanja in možnost izobraževanja, prav tako prosti čas in prosti konci tedna. Velika prednost se jim zdi, da imajo dobre odnose s sodelavci. Študenti pa se odločajo tudi za delo preko študentskega servisa.

Ob tem seveda navajajo tudi pomanjkljivosti, ki so pa največkrat povezane s tem, da opravljajo delo, ki ne ustreza njihovi izobrazbi. »Če razmišljam o službi v povezavi z izobrazbo, ni primerna.« V Slovenijo namreč prihajajo z višjo izobrazbo, opravljajo pa fizična dela ali dela, za katera ne potrebujejo tako visoke izobrazbe. Kot pomanjkljivost so intervjuvanci navedli dejstvo, da so v novi državi, daleč od družine in od prijateljev. Ena od pomanjkljivosti je tudi ta, da opravljajo fizična dela, izobrazba, ki jo imajo, pa bi jim sicer

lahko omogočila fizično nekoliko manj naporna dela. S tem je denimo povezan tudi nekoliko bolj naporen delovni urnik.

Večina sodelujočih v intervjujih tako vseeno išče drugo zaposlitev, tako, ki bi ustrezala njihovemu izobrazbenemu profilu. To največkrat počnejo preko spleta ali s pomočjo prijateljev. Preko spleta obiskujejo tudi različne agencije, ki pomagajo pri iskanju zaposlitve.

Ne glede na zaposlitvene možnosti pa na tem področju, to je pri iskanju dela in pri samih možnostih za zaposlitev, navajajo prednosti, in sicer predvsem to, da imajo možnost biti zaposleni, kar jim prinaša druge ugodnosti. Največja ugodnost in najbolj pozitivno je, da so lahko samostojni in da imajo občutek oziroma so prepričani, da so razmere v državi, v katero so prišli, takšne, da jim omogočajo dobiti službo oziroma da jo dobijo lažje, kot bi jo doma. To pa je povezano s samostojnostjo, možnostjo drugečnega načina življenja, omenili so tudi,, »da si lahko kaj privoščijo«.

Pri razmišljanju o sanjskih službah pa ne glede na izobrazbo, ki so si jo pridobili, ali zaradi dejstva, da se še izobražujejo, ostajajo skromni. Med sanjskimi službami so poleg dela učiteljice omenili še voznika taksija, delo z otroki s posebnimi potrebami ter željo po lastnem podjetju.

Razmere na področju zaposlovanja v Sloveniji niso rožnate, kljub temu pa so intervjuvanci, ki so se v Slovenijo preselili zaradi iskanja boljšega življenja, zadovoljni. Največ jih ne dela tega, za kar so se izobraževali, delo je večkrat fizično, kljub vsemu pa se zavedajo, da jim to omogoča samostojnost in finančno neodvisnost.

4.4 PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BiH

Na vprašanje, kakšno je vaše družabno življenje in kakšni so socialni stiki, je večina intervjuvancev zapisala, da ne vidijo razlik. To je največkrat povezano s tem, da je veliko prijateljev ali članov družine prav tako priseljenih v Slovenijo, eden od intervjuvancev je povedal, da je »življenje bolj kvalitetno«, omenil pa je še, da je osamljen, in svoje družabno življenje in socialne stike ocenil kot slabe (»družine ne vidim pogosto, kar je zelo slabo, tudi s prijatelji se družim le malo, ker čas izkoristim za to, da delam kaj produktivnega«).

Trije izmed intervjuvancev živijo z družinskimi člani (z ženo, s hčerkama, s teto, s starši), drugi pa s prijatelji v študentskih domovih ali v najetih stanovanjih. Tako se družijo, kot pravijo, s prijatelji. Pri tem mislijo bodisi sošolce/kolege s fakultete, svojo družino, prijatelje

v Sloveniji; kot so omenili, se družijo »z vsemi, tako s Slovenci kot z Bošnjaki«. Prav tako so, četudi še ne poznajo veliko Slovencev kot intervjuvanka, ki se veliko druží z vsemi, s svojim družabnim življenjem zadovoljni.

Ukvarjajo se z različnimi prostočasnimi dejavnostmi, kar kaže, da so popolnoma sprejeli način življenja v državi, v katero so se preselili. V prostem času tako kolesarijo, berejo, se sprehajajo v naravi, izkoristijo ga za družinske počitnice, piknike ali druženje s prijatelji in družino (npr. »vsak dan, ko sem prosta, izkoristim, da grem na sprehod; zelo rada berem knjige v naravi, in Ljubljana mi je zelo pri srcu«). Prav tako se v prostem času ukvarjajo s stvarmi, ki jih bogatijo, ena od intervjuvank je denimo prostovoljka, eden od intervjuvancev se v prostem času ukvarja s programiranjem, prosti čas pa izkoristijo tudi za odkrivanje lepote Ljubljane. Na primer »kolesarim, igram nogomet, hodim v kino«. Glede na pester izbor dejavnosti, s katerimi se ukvarjajo, tudi nimajo velikih želja, kaj bi v prostem času še radi počeli. Želje so največkrat povezane z različnimi potovanji, kar pa je seveda odvisno tudi od njihovih finančnih možnosti. Sicer pa so odgovori večinoma zelo pozitivni, saj je eden od intervjuvancev dejal: »Delam vse, kar mi ustreza.«

4.5 KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE

Dejstvo je, da priseljenci v Sloveniji niso obogateli, je pa, kot menijo, življenje tu boljše, kot je bilo prej, vsaj kar zadeva finance, čeprav se zavedajo, da je sam življenjski standard višji: »plače v Sloveniji so boljše kot v BIH, ampak je tudi standard višji, vendar sem zadovoljna, ker vidim, da bo moja prihodnost boljša tu kot v BIH«.

Zavedajo se, da zaenkrat pri večini izobrazba na vpliva na njihov položaj, saj sprejmejo delo, ki se jim ponudi, kar pa, kot sem že napisala, pogosto ni v skladu z izobrazbo, ki so jo pridobili. Ob tem se zavedajo, da jim izobrazba kljub vsemu pomeni neko varnost, saj, kot je povedal eden od intervjuvancev, »močno vpliva na finančni položaj, če si končal boljšo šolo, boš mogoče dobil boljšo zaposlitev«. Ugotavljajo torej, da trg dela v Sloveniji v tem trenutku morda ni takšen, da bi se lahko zaposlili v zeleni branži, vendar to sprejemajo in so kljub vsemu zadovoljni. Ob tem pa vedo, da je izobrazba kljub vsemu pomembna, saj omogoča vedenje in znanje, česar ti nihče ne more vzeti.

Ob tem nimajo negativnih izkušenj z javnimi službami, kot so šolstvo, zdravstvo ... Večina jih meni, da je vse dobro organizirano, pravično, na primer »zelo organizirani in zelo kulturni so povsod«, in si želijo, da bi tako tudi ostalo.

4.6 RAZPRAVA

Naša raziskava je pokazala, da se priseljenci – gre za mlajše ljudi, ki so prišli v Slovenijo iz BiH – tu počutijo dobro. Treba se je zavedati, da večina mladih, ki migrirajo iz svoje države, zapusti prijatelje in starše, to pa naredijo, ker iščejo boljše življenjske razmere ali možnosti za pridobitev ustrežnejše izobrazbe. Največkrat slednje povezujejo s prvim. Vse skupaj pa je seveda povezano tudi z njihovim osebnim razvojem, še posebej, kadar migrirajo mladi, ki že imajo visoko izobrazbo oziroma jo želijo doseči, nadgraditi, poiskati možnosti za razvoj. Gre za beg možganov, vendar so danes razmere, kadar govorimo o tej temi, vendarle nekoliko drugačne, kot so bile denimo v devetdesetih letih prejšnjega stoletja. Poleg boljših razmer za izobraževanje ali zaposlovanje mlade iz domačih držav večkrat prežene skorumpiran politični sistem, kar je razlog, da bežijo in se večkrat nočejo vrniti oziroma o vrnitvi ne razmišljajo. Če je včasih veljalo, da so dom v BiH zapustili moški, ki so v Sloveniji iskali možnost za boljši zaslužek, danes velja, da BiH zapuščajo tudi pari in mlade družine.

Razlogov, zaradi katerih se mladi odločijo, da bodo zapustili državo, v kateri so se rodili, je veliko. Vsem je skupno to, da iščejo nekaj več in nekaj boljšega. Ob tem pa se moramo zavedati, da za državo, iz katere odidejo, to ne pomeni nič dobrega, saj je za BiH značilno, da se tam prebivalstvo stara oziroma da je naravni prirastek negativen, »izginjajo« cele vasi. Vedeti je treba, da danes ne bežijo samo izobraženci, ampak možnosti za boljši zaslužek iščejo tudi tisti, ki imajo nižjo izobrazbo in ki si želijo zgolj to, da bi živeli bolje. Možnosti za zaposlovanje mladih v BiH so namreč zelo majhne, in to ne glede na izobrazbo ali željo po delu. Po mnenju mladih v državi trenutno vladajo korupcija, neopotizem in diskriminacija. To so nekateri izmed najpomembnejših razlogov, zaradi katerih mladi zapuščajo BiH.

Naša raziskava je pokazala, da morda v Slovenijo prihajajo s prevelikimi pričakovanji, kot se jim lahko uresničijo. Kljub temu pa so zadovoljni, saj lahko zaslužijo dovolj ali študirajo ali oboje. Dohodek jim, ne glede na to, kolikšen je, in ne glede na višje življenjske stroške po eni strani omogoča, da so samostojni, po drugi pa se lahko ukvarjajo tudi s stvarmi, ki so jim blizu, ki jih radi počnejo.

Raziskava je pokazala, da opravljajo dela, ki največkrat ne ustrezajo izobrazbi, ki so jo dosegli, in so zato nižje vrednotena, vendar to zanje ni tako zelo negativna izkušnja. Sicer si želijo, da bi nekoč opravljali delo, za katero so se izobraževali, ali pa da bi lahko delo opravljali samostojno, kot podjetniki, niso pa omenjali brezizhodnih ali slabih trenutkov, v

katerih so se znašli. Bolje jim je, kot jim je bilo v BiH, in verjamejo, da bodo lahko dosegli cilje, ki so si jih zadali.

Zadovoljni so, z bivališčem, kjer živijo (hiša, stanovanje), še posebej izpostavljajo Ljubljano in možnosti, ki jih ponuja. Največkrat bivajo skupaj z družinskimi člani, ožjimi ali širšimi, študenti pa najpogosteje s sostanovalci, kar jim omogoča, da spoznavajo širšo družbo in imajo večji krog prijateljev, saj se družijo tako z Bošnjaki kot s Slovenci; zanje je pomembno, da so sprejeti in da se na počutijo diskrimirane. O prihodnosti razmišljajo pozitivno, saj so prepričani, da jim bivanje v Sloveniji, kjer so se navadili živeti in bi imeli otroke, to omogoča. Tudi tisti, ki še nimajo delovnega dovoljenja, so pozitivni in so prepričani, da bodo našli delo, četudi ne takega, kot si ga želijo.

Izkušnje niso samo pozitivne; nekateri intervjuvanci so morda pričakovali delo, ki ne bo fizično tako naporno, drugi se zaradi oddaljenosti od družine počutijo osamljene in uteho iščejo v tem, da še več delajo. Sicer se priseljenci, kot je pokazala naša raziskava, ukvarjajo s prostočasnimi dejavnostmi. radi berejo, se ukvarjajo s športom (kolesarijo, igrajo nogomet ...), hodijo na prireditve in v kino. Prosti čas izkoriščajo tudi za to, da se ukvarjajo s stvarmi, ki na eni strani izpolnjujejo njih same, poleg tega pa pomagajo drugim (prostovoljstvo) ali jim omogočajo dodaten zaslužek (programiranje). Njihove želje so najpogosteje povezane z večjim zaslužkom ali pa bi radi več potovali.

Kljub temu se nad finančnim položajem ne pritožujejo, saj je, v primerjavi s tistim v BiH boljši. To pomeni, da lahko počnejo tudi stvari, ki so jim blizu, da lahko živijo in preživljajo svoje družine ali le sebe, ne glede na to, da v tem trenutku izobrazba ne pripomore k temu, da bi živeli bolje. Zadovoljni so s storitvami, ki so jim v Sloveniji na voljo (zdravstvo, šolstvo), in želijo si, da se to ne bi spremenilo.

5 VLOGA SOCIALNEGA DELA

Migracije so bile in so del našega vsakdana. Za eno državo to pomeni odseljevanje, kar je zaskrbljujoče, kadar odhajajo mladi in v velikem številu, za drugo to pomeni priseljevanje. Iz BiH so se posamezniki in cele družine v Slovenijo preseljevali v upanju na boljše življenje še v času nekdanje SFRJ, do velikega vala preseljevanja pa je prišlo v obdobju po vojni (in med njo) na območju nekdanje Jugoslavije. V virih lahko preberemo, da tisti, ki so prišli takrat, danes težko prikrijejo svoj status, tudi zato, ker jih večina živi v socialno slabših razmerah, se družijo v ožjih skupinah, v šoli pa pogosto zaradi jezikovnih ovir dosegajo nižji učni uspeh. Prav tako zanje ni bilo poskrbljeno tako, kot je bilo denimo za prvo generacijo priseljencev, ki se je zaposlovala na Jesenicah, v Zagorju itd. saj so zanje poskrbeli tudi tako, da so dobili stanovanja, če so se šolali za nekatere poklice, pa so jim v Sloveniji zagotovili tudi štipendije.

V zadnjih letih se preseljevanje v Slovenijo znova povečuje, največkrat prihajajo mladi, ki iščejo boljše možnosti bodisi za izobraževanje ali pa za življenje nasploh. Ne glede na to, kakšno izobrazbo so dosegli, si želijo zapustiti matično državo, v kateri prevladujeta korupcija in neenakost. Bežijo v iskanju boljšega življenja.

Vprašanje, ki se poraja, je, ali to lahko najdejo v Sloveniji. Naša raziskava je pokazala, da morda ne v tolikšnem obsegu, kot so pričakovali, da ni vse tako, kot so mislili, da bo, kljub temu pa se jim ne zdi slabo. Povedano drugače: življenje je boljše, kot je bilo v BiH, saj zaslužijo dovolj in lahko živijo samostojno.

Zaposlitev lahko najdejo, pogosto sicer ne v poklicih, za katere so se izobraževali, imajo pa službo. Včasih je fizično naporna, ampak raziskava je pokazala, da so zadovoljni. Zaradi oddaljenosti od družine so morda osamljeni, ampak kljub temu zadovoljni.

Bivajo pri sorodnikih ali s sostanovalci, kar pomeni, da se družijo ne le s člani družine in z Bošnjaki, ampak tudi z drugimi prebivalci Slovenije. Zlasti to velja za mlade, ki so v Slovenijo prišli zaradi študija. V primerjavi z življenjem v BiH se je pokazalo, da živijo bolje, tudi finančno, in da so zadovoljni s storitvami, ki jih v Sloveniji zagotavljajo javne službe.

Poraja se vprašanje, kako jim pomagati, da se bodo še bolje vključili v samo družbo. Najpomembneje je, da osvojijo jezik države, v katero so se priselili, saj je to vstopnica za delo in študij. Menim, da bi bilo treba še posebej za študente pa tudi za iskalce zaposlitve organizirati jezikovne tečaje. Lahko bi potekali znotraj same skupnosti Bošnjakov v Sloveniji,

vodili pa bi jih lahko tudi posamezniki, ki že dalj časa bivajo v Sloveniji in so jezikovno oviro že premagali.

Čeprav med raziskavo nisem imela občutka, da se intervjuvanci počutijo nesprejete, menim, da bi se v Sloveniji morali več pogovarjati o drugačnosti in drugačnost bolj odprto sprejemati. Ne sprejemamo namreč nečesa, česar se bojimo. Ne bojimo se stvari, ki jih spoznamo. Dopustiti je treba, da bi bolje spoznali bošnjaško kulturo, saj jo bodo drugi le tako lažje sprejeli.

Veliko lahko na tem področju naredi socialno delo. Socialni delavci so lahko na eni strani vzgled, na drugi pa opora tistim, ki pridejo v drugo državo in se v njej ne znajdejo. Potreben je pogovor, s pomočjo katerega bo vključevanje posameznikov v šolo, družbo itd. lažje. Naloga socialnega delavca je, da pomaga in da promovira pravičnost in enakopravnost za vse. Pomembno je, da so socialni delavci povezovalni člen ter da prevzamejo eno najpomembnejših vlog pri vključevanju priseljencev v družbo. Poleg tega socialni delavci niso tisti, ki obsojajo, zato lahko res pomagajo ljudem in jih povezujejo. Pri tem ne mislim samo na tiste, ki prihajajo iz držav nekdanje Jugoslavije, ampak na vse migrante, ki so zdaj tu. Ker jih veliko prihaja iz oddaljenih držav, bi se morali socialni delavci še zlasti dobro zavedati, v kakšnem stanju so ti ljudje, tako s socialnega kot tudi s psihičnega vidika.

6 PREDLOGI

- Jezikovni tečaji. Veliko ljudi ne samo iz Bosne, tudi iz drugih držav nekdanje Jugoslavije prihaja v Slovenijo. Nobeden od njih ne zna slovenščine in se jo morajo naučiti. Večina jih tu ne hodi v šolo, večina jih prihaja sem zaradi dela, ampak menim, da bilo dobro, če bi bilo na voljo več tečajev, na katerih bi se lahko naučili slovenščino in jo tako bolje razumeli.
- Bolje spoznati kulturo drugih. Menim, da bi bilo mogoče dobro, če bi v Sloveniji predstavljali kulturo in tradicijo drugih držav in ljudi, ki prihajajo iz njih, da bi bolje spoznali navade ljudi, s katerimi se srečujemo, in jih razumeli
- Delo v poklicu. Večina mladih iz držav, ki niso v Evropski uniji, ne more dobiti dela v poklicu, za katerega so se šolali, ker v Sloveniji nimajo stalnega bivališča. Tako iščejo kakšno koli službo, samo da bi dobili vizum in tako podaljšali bivanje v Sloveniji. Menim, da bilo dobro, če bi bili nekateri javni zavodi v zvezi s tem bolj odprti, saj je veliko migrantov v svojem poklicu zares dobrih.
- Boljša komunikacija. Z boljšo komunikacijo ne mislim samo na Slovence in Bosance, ampak na vse ljudi, ki se pogovarjajo drug z drugim. Menim, da bi morali biti vsi malo bolj potrpežljivi in da bi morali vsi spremljati, kaj se dogaja med nami, ter si pomagati in biti veseli, kadar slišimo drugačno razmišljanje, saj smo ljudje in se med seboj razlikujemo.

7 VIRI IN LITERATURA

- Appleyard, R. (1991). *INTERNATINAL MIGRATION: CHALLENGE FOR THE NINETIES*. Geneve: IOM.
- Babić, B. (2012). Bosna in Hercegovina – Območje konfliktov skozi zgodovino. *Diplomska naloga*, str.29–32.
- Bade, J. K. (2005a). *Evropa v gibanju*. Ljubljana: Založba cf.
- Bade, K. J. (2005). *Evropa v gibanju: Migracije od poznega 18. stoletja do danes*. Ljubljana: Založba cf.
- Barbič, A. (1992). Begunci iz Bosne in Hercegovine: Reakcije Združenih narodov in Evrope. *Migracijske teme: časopis za istraživanje migracija i narodnosti* 2 (1992), str. 87–93. Pridobljeno 18. 10. 2018 iz datoteke:///C:/Users/mirsa/Downloads/Barbic.pdf
- Bašić, S. (2013). *Društvene nejednakosti, društveno raslojavanje i siromaštvo u BIH*. Pridobljeno 22. 10. 2018 iz <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VGRPXXKQ9/822d798a-c2b6-4da4-9961-63ab2e82090c/PDF>
- Bašić, S. (2013). Izazovi društvenog razvoja i profesija socialnog rada u postkonfliktnom i tranzicijskem društvu iskustva Bosni i Hercegovini. *Ljetopis socialnog rada* 20 (1), str. 113–138. Pridobljeno 12. 10. 2018 iz datoteke :///F:/mirsada%20mag/7_BASIC%20(1).pdf
- Bešter, R. (2003). *Migracija – globalizacija – Evropska unija*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Bonifazzi, C. (2011). Međunarodne migracije na Balkanu od kraja Hladnog rata: Opšti pregled. *Migracije, krize i ratni sukobi na balkanu s kraja 20. veka*, 5–27.
- Bošnjaci u Sloveniji*. (2018). Pridobljeno 22. 10. 2018 iz Wikipedije: https://bs.wikipedia.org/wiki/Bo%C5%A1njaci_u_Sloveniji
- COUNCIL, N. (1. 7. 2018). *Položaj mladih u BiH*. Pridobljeno s <http://nvovijece.ba/index.php/informacije/razno/748-poloaj-mladih-u-bih>
- Dajić, M. (20. 5 2018). *Zašto odlaze mladi?* Pridobljeno 18. 10. 2018 s <https://www.oslobodjenje.ba/dosjei teme/zasto-odlaze-mladi-359372>
- Devetak, S. (brez datuma). *DISKRIMINACIJA NA ETNIČNI IN VERSKI OSNOVI*. ISCOMET – Inštitut za etnične in regionalne študije, Maribor, Slovenija.

- Dolinar, M. (2011). *Migracije intrg dela v Sloveniji: Teoretična in empirična analiza*. Ljubljana.
- DW Made for Minds. (5. July 2018). Pridobljeno iz Zašto su mladi u BiH spakovali kofere?: <https://www.dw.com/bs/za%C5%A1to-su-mladi-u-bih-spakovali-kofere/a-42139585>
- Esmail Arndt, R. (2008). *Mladi trebaju omladinsku politiku: Analiza položaja mladih i omladinskog sektora u BiH..* Sarajevo
- Eurostat. (2008). *Europe in figures*. Pridobljeno 14. 10. 2018 s <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5697008/KS-CD-07-001-EN.PDF/0e643b78-8ef8-4104-9e4a-9b210567af31?version=1.0>
- Fasssmann, H., & Muenz, R. (1994). *European Migration in the Late Twentieth Century*. Laxenburg: International Institute for Applied Systems Analysis.
- Gheasi, M., & Nijkamp, P. (2017). A Brief Overview of International Migration Motives and Impacts, with Specific Reference to FDI. *Economies*, str. 3–11.
- Josipović, D. (2013). Pseudoprostovoljne migracije: primer sistema notranjih migracij v nekdanji Jugoslaviji. *Ars & Humanitas* 7 (2), 71–85. Pridobljeno 15. 10. 2018 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-XAO73LYX/153b4bef-71d5-42cd-ac12-f876a7dc408c/PDF>
- Josipović, D. (2006). Pregled strukture selitvenih tokov iz BiH v okviru notranjejugoslovanskih migracij v Slovenijo. *Annales: anali za istrske in mediteranske študije* 16 (2), str. 285–306.
- Jović, D. (2001). Razlozi za raspad socijalističke Jugoslavije: kritička analiza postojećih interpretacija. *Reč*, str. 92–93.
- Kalčić, Š. (2005). To je tko, kt en Johan, recimo en Johan, ampak je Musliman. *Razprave in gradivo – Inštitut za narodnostna vprašanja* 47 (1990), str. 190–222. Pridobljeno 20. 10. 2018 s <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-14LD1OU8/50f86238-d975-413e-a908-6ab7c54261e2/PDF>
- KDŠ – *Kladuša.net*. (23. 7. 2018). Pridobljeno iz Sve manje đaka u klupama USK-a nije samo brojka na papiru: <http://kladusa.online/sve-manje-daka-u-klupama-usk-a-nije-samo-brojka-na-papiru/>

- Klemenčič, M. (2000). Prostovoljne in prisilne migracije kot orodje spreminjanja etnične strukture na območju držav naslednic nekdanje Jugoslavije. *Razprave in gradivo – Inštitut za narodnostna vprašanja* 36 (37), str. 145–172.
- Klinar, P. (1976). *Mednarodne migracije: sociološki vidiki mednarodnih migracij v luči odnosov med imigrantsko družbo in imigrantskimi skupnostmi*. Maribor: Založba Obzorja.
- Kobolt, A. (2002). *Zdej smo od tu – a smo še čefurji?* Ljubljana: i2.
- Koliko je mladih od rata napustilo BiH: 'Odoše da se nikad više ne vrate, postajemo čekaonica za groblje...'* Pridobljeno 22. 10. 2018 s <https://tuzlanski.ba/infoteka/koliko-je-mladih-od-rata-napustilo-bih-odose-da-se-nikad-vise-ne-vrate-postajemo-cekaonica-za-groblje/>
- Koser, K. (2017). *Mednarodne migracije*. Ljubljana: Krtina.
- Kunc, K. (16. 2. 2018). *Obrazi prihodnosti: Beg možganov naj se spremeni v kroženje možganov*. Pridobljeno 14. 10. 2018 s <https://www.dnevnik.si/1042801751>
- Lesar, S. (1998). *Kdo je čefur?* Pridobljeno 22. 10. 2018 iz :///F:/mirsada%20mag/Socialna_URN_NBN_SI_doc-20SW6B9Z.pdf
- Lukšič-Hacin, M. (1995). *Ko tujina postane dom: resocializacija in narodna identiteta pri slovenskih izseljencih*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Lušič-Hacin, M. (1999). *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Zrc.
- Martin Bell o najnevarnejši vojni, o kateri je poročal: vojni v Bosni!* (10. 5. 2015). Pridobljeno 20. 10. 2018 s <https://govori.se/zanimivosti/martin-bell-o-najnevarnejši-vojni-o-kateri-je-porocal-vojni-v-bosni/>
- Mcauliffe, M., & Ruhs, M. (2017). *World migration report 2018*. International Organization for Migration (IOM).
- Migracije – svetovni izziv 21. stoletja*. (12. 6. 2012). Pridobljeno 20. 10. 2018 z MMC RTV Slovenija: <https://www.rtv slo.si/svet/migracije-svetovni-izziv-21-stoletja/57840>
- Milohnič, A. (2002). *Evropski vratarji: migracijske in azilne politike v vzhodni Evropi*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Mujić, M., & Zaimović Kurtović, L. (2017). *Masovni odlazak mladih iz BiH*. Sarajevo: Centar za izborne studije.

- Pagon, M., & Mikuš-Kos, A. (1998). *Begunci v Sloveniji. Pregled dosedanjih aktivnosti*. Ljubljana: Visoka policijsko-varnostna šola.
- Penev, G. (2011). *MIGRACIJE, KRIZE I RATNI SUKOBI NA BALKANU S KRAJA 20. VEKA*. Društvo demografa Srbije.
- Perović, L., Roksandić, D., Velikonja, M., idr. (2017). *Jugoslavija u istorijskoj perspektivi*. Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji.
- Pezdir, T. (2004). Transnacionalne aktivnosti – primer migrantov iz Bosne in Hercegovine in njihovih potomcev v Sloveniji. *Časopis za kritiko znanosti* str. 184–194.
- Podaci o mladima u Bosni*. (2018). Pridobljeno 23. 10. 2018 z Ministrstva civilnih poslov BiH:
http://www.mladi.gov.ba/index.php?option=com_content&task=view&id=46&lang=hr
- Položaj mladih u Bosni*. (2015). Pridobljeno 22. 10. 2018 s
<http://nvovijece.ba/index.php/informacije/razno/748-poloaj-mladih-u-bih>
- Razmjeri iseljavanja iz BIH se planski kriju: U BIH ne živi više od 2.6 milijuna ljudi*. (30. 10. 2017). Pridobljeno 22. 10. 2018 s <https://poskok.info/razmjeri-iseljavanja-iz-bih-se-planski-kriju-u-bih-ne-zivi-vise-od-2-6-milijuna-ljudi/>
- Socio-ekonomske percepcije mladih u BiH*. (2017). Razvojni program Ujedinjenih nacija u BiH.
- Šverko, I. (2004). Studentske namjere odlaska u inozemstvo. *Društveno istraživanje Zagreb* 6 (80), str. 1149–1174.
- Učakar, T. (2017). *Migracijska politika EU: nove artikulacije izključevanja v 21. stoletju*. Ljubljana: FF Ljubljana. Pridobljeno 20. 10. 2018 s
<https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-VGRPXXKQ9/822d798a-c2b6-4da4-9961-63ab2e82090c/PDF>
- Univerziteti u BiH: Sve manje brucosa, najzanimljivije društvene nauke*. (12. 10. 2017). Pridobljeno 22. 10. 2018 s <https://www.radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/univerziteti-u-bih-biljeze-manji-broj-brucosa-najinteresantnije-drustvene-nauke/277341>

- V Slovenijo se statistično vsak dan priseli 46 ljudi.* (9. 7. 2018). Pridobljeno 20. 10. 2018 s <https://www.zurnal24.si/slovenija/v-slovenijo-se-statisticno-vsak-dan-priseli-46-ljudi-293545>
- Verlič Christensen, B. (2002). *Evropa v precepu med svobodo in omejitvami migracij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vojić, F. (20. 7. 2018). *Aljazeera Balkans*. Pridobljeno iz Nezaposlenost i politika tjeraju mlade iz Velike Kladuše: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/nezaposlenost-i-politika-tjeraju-mlade-iz-velike-kladuse>
- Youth and Migration*. (2013). Pridobljeno 20. 7. 2018 iz World Youth Report 2013: <https://www.un.org/development/desa/youth/world-youth-report/2013-world-youth-report-3.html>

8 PRILOGE

8.1 SMERNICE ZA INTERVJU

RAZLOGI ZA SELITEV

Kdaj ste prišli sem?

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Kakšna je vaša izobrazba?

KAŠNA JE VAŠA ZAPOSLOITVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Kje ste zaposleni?

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Ali ste zadovoljni s službo?

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Kako si iščete službo?

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Kaj bi bila za vas idealna služba?

PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BiH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

S kom živite, s kom se družite?

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Katere so vaše prostčasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Kaj bi si želeli še početi?

KAŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega

8.2 INTERVJUJI

8.2.1 Intervju 1

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Študij.

Kdaj ste prišli sem?

Oktober 2017.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Študij, možnost zaposlitve.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Boljši standard, boljše izobraževanje.

Kakšna je vaša izobrazba?

Dodiplomski študij.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOITVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Nezaposlena.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Ne vidim veliko razlik, razen tega, da sem se med študijem večinoma družila s Slovenci.

S kom živite, s kom se družite?

S teto, prijatelji s fakultete.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zadovoljna sem.

Kaj so vaše prostoročne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Prostovoljka v dnevnem centru za otroke.

Kaj bi si želeli še početi?

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE?

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Nima velikega vpliva, odvisno je od stroke in znanja. V Sloveniji so večinoma vsi visoko izobraženi, npr. magisterij ali doktorat nima velik vpliv, ko iščete službo; če nimate dovolj znanja in se ne izkažete kot strokovnjak, ne boste dobili službe.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Pozitivne.

8.2.2 Intervju 2

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Najprej ta, da je moj mož zaposlen v Sloveniji, potem pa še to, ker so tu življenjske razmere boljše.

Kdaj ste prišli sem?

V Slovenijo sem prišla pred enim letom.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Kot sem povedala prej, ponuja Slovenija boljše in varnejše življenje ter prihodnost.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Imam veliko pričakovanj, ampak zaenkrat ne morem nič, ker nimam delovnega dovoljenja in bodo moja pričakovanja malo počakala.

Kakšna je vaša izobrazba?

Jaz sem diplomantka matematike in informatike.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOTVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Nezaposlena.

Kje ste zaposleni?

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Ali ste zadovoljni s službo?

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Kako si iščete službo?

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Čez eno leto bom imela pravico do zaposlitve in bi si želela delati v svojem poklicu. Najraje bi delala na osnovni šoli, ker sem to že delala v BiH, ampak bom sprejela tudi druge službe.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Velik del moje družine in mojih prijateljev živi tukaj, v Sloveniji, tako da se moje družabno življenje ne razlikuje dosti od tistega v Bosni.

S kom živite, s kom se družite?

Živim z možem, in kot sem omenila, ne delam, tako da nisem imela priložnosti spoznati veliko Slovencev, zato se največ družim s svojo družino.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zaenkrat sem zelo zadovoljna.

Kaj so vaše prostočasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Vsak dan, ko sem prosta, izkoristim za to, da grem na sprehod. Zelo rada berem knjige v naravi. Ogledala sem si veliko znamenitosti v Ljubljani in Ljubljana mi je zelo všeč.

Kaj bi si želeli še početi?

Moja velika želja je programiranje, ampak ker nimam službe bi mi težko uspelo delati na tem področju.

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ko primerjam plače, so te v Sloveniji boljše kot v BiH, ampak je tudi standard višji, vendar sem kljub temu zadovoljna, ker vem, da bo moja prihodnost tu boljša kot v BiH.

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Res sem zelo zadovoljna tukaj, kot sem rekla, saj vidim, da bo moja prihodnost tu boljša; zelo sem srečna.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Realno izobrazba močno vpliva na finančni položaj. Jaz sem študirala to, kar imam rada, tako da bi tudi zato zelo rada delala v svojem poklicu, ne samo zaradi denarja.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD)? (pozitivne, negativne)

Zaenkrat sem imela povsod zelo dobre izkušnje. Povsod so zelo organizirani in zelo kulturni.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Da bodo pravični in dobri še naprej.

8.2.3 Intervju 3

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Kdaj ste prišli sem?

Pred petimi leti.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Zaradi boljše službe.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Pričakoval sem, da bom imel boljše plačilo, lažje delo.

Kakšna je vaša izobrazba?

Srednja strokovna šola – kemijski tehnik.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOITVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlen.

Kje ste zaposleni?

REM, d. o. o.

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Ali ste zadovoljni s službo?

Ja.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednosti so boljše plačilo, možnosti izobraževanja, pomanjkljivost pa težje fizično delo.

Kako si iščete službo?

Preko spleta, prijateljev.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Pozitivne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Da bi bil voznik taksija.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Zelo dobro, sem se že navadil in imam veliko prijateljev tukaj v Sloveniji.

S kom živite, s kom se družite?

Živim s svojo ženo in dvema hčerkama. Družim se skoraj z vsemi, ki jih poznam.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zelo sem zadovoljen.

Kaj so vaše prostoročne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Grem na sprehod, gremo na družinske počitnice, na piknike.

Kaj bi si želeli še početi?

Zelo rad potujem, zato bi zmeraj več potoval.

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Seveda.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Ne vpliva, saj ne delam v taki službi.

Kakšne so izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Zelo pozitivne.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

V redu.

8.2.4 Intervju 4

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Študij, možnost zaposlitve.

Kdaj ste prišli sem?

Oktober 2016.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Študij.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Večje možnosti, boljša izobrazba in možnost za zaposlitev v svojem poklicu.

Kakšna je vaša izobrazba?

Diplomantka socialne pedagogike in duhovne skrbi.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOTVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlena.

Kje ste zaposleni?

McDonald's (Kolosej, Ljubljana).

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Dobra.

Ali ste zadovoljni s službo?

Služba je v redu, nisem pa najbolj zadovoljna, ker si želim delati v svojem poklicu.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednosti so, da v Sloveniji lažje dobiš službo, da si samostojen in da si lahko nekaj privoščiš, pomanjkljivosti pa, da ne delaš v svojem poklicu, si daleč od družine in prijateljev, si v drugi državi.

Kako si iščete službo?

Najprej sem jo iskala preko študentskega servisa, potem sem obiskala spletne strani, kot je Carjeet.si, in še nekatere druge.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Zaenkrat negativne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Zame bi bilo idealno, da bi delala v svojem poklicu ali pa v šoli z otroki s posebnimi potrebami.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Moje socialno življenje je dobro.

S kom živite, s kom se družite?

Živim v domu s sostanovalko, družim pa se z vsemi, tako z Bosanci kot s Slovenci.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zelo sem zadovoljna.

Kaj so vaše prostčasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Berem knjige, gledam filme, grem ven s prijatelji, grem v naravo na sprehod.

Kaj bi si želeli še početi?

Rada bi delala kot programerka, ampak nimam dovolj prostega časa.

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Izobrazba močno vpliva na finančni položaj, saj imaš, če si končal boljšo šolo, večje možnosti, da dobiš boljšo zaposlitev.

Kakšne so izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Pozitivne.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Da bi ostalo tako, kot je bilo dozdaj.

8.2.5 Intervju 5

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Izobraževanje.

Kdaj ste prišli sem?

Prišla sem leta 2016.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Glavni razlog je bil študij.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Pričakujem kvalitetno izobraževanje in kasneje zaposlitev.

Kakšna je vaša izobrazba?

Diploma iz matematike.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOTVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Nezaposlena.

Kje ste zaposleni?

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Ali ste zadovoljni s službo?

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Kako si iščete službo?

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/ negativne)

Kaj bi bila za vas dealna služba?

Služba v zavarovalnici.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Življenje v Sloveniji je bolj kakovostno.

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Družabno življenje je tako kot prej.

S kom živite, s kom se družite?

Živim s svojimi starši, družim se z Bosanci in Slovenci.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zelo sem zadovoljna.

Kaj so vaše prostčasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Kolesarjenje, branje knjig, sprehodi v naravi.

Kaj bi si želeli še početi?

Potovati po vsej Sloveniji.

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Trenutno ne vpliva saj sem nezaposlena (19).

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Zelo pozitivne.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega ?

Pričakujem, da bo ostalo na enaki ravni, kot je zdaj.

8.2.6 Intervju 6

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Boljše življenje, priložnosti za zaposlitev.

Kdaj ste prišli sem?

Septembra 2016.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Boljše življenje, priložnosti, kultura, novi ljudje ...

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Pozitivna; pričakoval sem, da so razlike ogromne, da je veliko priložnosti, da nekaj narediš v življenju.

Kakšna je vaša izobrazba?

Diplomant sanitarnega inženirstva.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOITVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlen.

Kje ste zaposleni?

GLS – hitra pošta.

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Če gledamo šolo, ni ustrezna.

Ali ste zadovoljni s službo ?

Ja, sem zadovoljen.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednosti so svoboda, prosti čas, prosti vikendi in prazniki, pomanjkljivosti pa urnik, stres.

Kako si iščete službo?

Na internetu.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Negativne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Da imam nekaj svojega, svoje lastno podjetje.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Slabo, družine ne vidim pogosto, zelo slabo, tudi s prijatelji se malo videvam, ker čas izkoristim za to, da bi delal kaj produktivnega.

S kom živite, s kom se družite?

S sostanovalcem, z ljudmi.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zelo zadovoljen.

Kaj so vaše prostčasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Fitnes, pojem, večinoma s športom, hodim ven in tako naprej.

Kaj bi si želeli še početi?

Delam vse, kar mi ustreza.

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja, seveda.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Niti malo.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...) (pozitivne, negativne)

Pozitivne.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Pričakujem pozitivne stvari.

8.2.7 Intervju 7

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Študij.

Kdaj ste prišli sem?

13. 10. 2014.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Boljše razmere za življenje in izpopolnjevanje.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Pričakovanja so bila ogromna, še vedno so, Ljubljana ponuja veliko.

Kakšna je vaša izobrazba?

Inženir logistike.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOVNA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlen.

Kje ste zaposleni?

Papirnica Vevče.

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Ni najbolj ustrezna, ampak je v redu.

Ali ste zadovoljni s službo?

Ja.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednost je, ker imam zelo dobre sodelavce in dobro plačo, pomanjkljivost pa, da imam različne izmene, in to je slabo.

Kako si iščete službo?

Službo si iščem preko agencij za zaposlitev.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

V glavnem pozitivne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Da bi imel lastno podjetje.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Zelo dobro.

S kom živite, s kom se družite?

Živim s sostanovalci, družim se z ljudmi, ki jih poznam že dolgo.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zadovoljen sem.

Kaj so vaše prostoročasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Kolesarim, igram nogomet, hodim v kino.

Kaj bi si želeli še početi?

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Ne vpliva prav veliko.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Imam pozitivne izkušnje.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Nimam jih.

8.2.8 Intervju 8

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Študij, možnost zaposlitve.

Kdaj ste prišli sem?

Oktobra 2016.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Zaradi možnosti za zaposlitev.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Večje možnosti, boljša služba, boljše plačilo.

Kakšna je vaša izobrazba?

Srednja strokovna – poslovni sekretar.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOITVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlen.

Kje ste zaposleni?

Betonara Bordex, d. o. o, Ljubljana.

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Dobra.

Ali ste zadovoljni s službo?

Služba je v redu. Sem zadovoljen in plača je tudi v redu.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednosti so, da lažje dobiš službo, da si samostojen in da si lahko kaj privoščiš, pomanjkljivosti pa: težje fizično delo, menim, da bi mogoče morala biti plača malo večja, ker je delo res naporno.

Kako si iščete službo?

Službo si iščem preko spleta, to službo zdaj sem našel tako, da mi je pri tem, da sem jo dobil, pomagal neki moj sorodnik.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Zaenkrat pozitivne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Zame bi bila idealna služba, da bi imel nekaj svojega – podjetje ali pa da bi delal kot voznik LPP.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so je vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Moje socialno življenje je dobro.

S kom živite, s kom se družite?

Živim v stanovanju z dvema sorodnikoma, družim se z vsemi, največ z dekletom in svojimi sorodniki.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zelo sem zadovoljen.

Kaj so vaše prostočasne dejavnosti? (S čim pa se ukvarjate v prostem času?)

Največ igram PS, kolesarim, ko je vreme primerno, hodim v kino.

Kaj bi si želeli še početi?

Zaenkrat nič.

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Za to, kar delam, je potrebna srednja strokovna šola – VOZNIK, zato mislim, da šola ni tako pomembna.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Pozitivne.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Da bi se še izboljšale.

8.2.9 Intervju 9

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Boljše življenje, priložnosti za zaposlitev.

Kdaj ste prišli sem?

Septembra 2015.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

V Slovenijo sem prišel kot študent, ampak moj glavni razlog je bila služba.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Pričakoval sem, da bom dobil kakršno koli službo in da bom lahko samostojen, da mi ne bo treba nenehno spraševati staršev za denar.

Kakšna je vaša izobrazba?

Srednja strokovna šola – avtomehanik.

3. KAKŠNA JE ZAPOSLOTVENA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlen.

Kje ste zaposleni?

McDonald's (Žito, Ljubljana).

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Če gledamo šolo, ni ustrezna, ampak je v redu.

Ali ste zadovoljni s službo?

Ja, sem zadovoljen.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednosti so: dobra plača, dobri sodelavci, pomanjkljivosti pa: urnik, različne izmene, stres, velika gneča ob sobotah.

Kako si iščete službo?

Preko spleta.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

Pozitivne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Ne vem, zaenkrat nimam nič v mislih.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Zelo sem zadovoljen. Ko sem prišel v Slovenijo, sem spoznal veliko ljudi in prijateljev.

S kom živite, s kom se družite?

Živim z bratom, družim se z ljudmi, ki delajo z mano, z družinskimi člani, ki živijo tu.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zelo zadovoljen.

Kaj so vaše prostoročne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

S prijatelji večinoma igram nogomet, ko imam čas, grem plavat itd..

Kaj bi si želeli še početi?

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja, res sem zadovoljen.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Niti malo.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)?

(pozitivne, negativne)

Pozitivne.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Še naprej pričakujem pozitivne stvari.

8.2.10 Intervju 10

1. RAZLOGI ZA SELITEV

Prišla sem zaradi šole.

Kdaj ste prišli sem?

Prišla sem pred enim letom.

Zakaj ste prišli sem? (glavni razlogi)

Prišla sem zaradi tega, ker je tu moj oče in ima stalno prebivališče, poleg tega so tu priložnosti za življenje boljše.

2. PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

Kakšna so bila vaša pričakovanja?

Pričakovanja so, da bom dobila službo, da bom imela dovolj denarja, da bom samostojna.

Kakšna je vaša izobrazba?

V Bosni sem končala gimnazijo, zdaj tu študiram ekonomijo.

3. KAKŠNA JE VAŠA ZAPOSLOVNA SITUACIJA?

Kakšen je vaš delovni status (zaposlen/nezaposlen)?

Zaposlena sem kot študentka.

Kje ste zaposleni?

Delam v hotelu Austria Trend, Ljubljana.

Kako ustrezna je vaša zaposlitev?

Delam kot študentka, tako da mi to ustreza.

A ste zadovoljni s službo?

Ja.

Kaj so prednosti, kaj pa pomanjkljivosti?

Prednost je, ker lahko nekaj zaslužim in si lahko kaj privoščim, in mi ni treba prositi očeta, pomanjkljivosti pa zaenkrat ni.

Kako si iščete službo?

Službo si iščem na študentskem servisu in na spletu.

Kakšne izkušnje imate s tem? (pozitivne/negativne)

V glavnem pozitivne.

Kaj bi bila za vas idealna služba?

Da bi dobila službo v poklicu, za katerega se izobražujem.

4. PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BIH

Kakšni so vaše družabno življenje in socialni stiki? (primerjava)

Zelo dobro.

S kom živite, s kom se družite?

Živim s sostanovalko, družim se pa res z vsemi.

Kako ste zadovoljni s svojim družabnim življenjem?

Zadovoljna sem.

Kaj so vaše prostoračasne dejavnosti? (S čim se ukvarjate v prostem času?)

Kolesarim in gledam veliko nadaljevanj.

Kaj bi si želeli še početi?

5. KAKŠNO JE VAŠE FINANČNO STANJE? (primerjava)

Ali ste zdaj bolj zadovoljni kot prej?

Ja.

Kako, menite, da izobrazba vpliva na vaš finančni položaj?

Ne vem, zaenkrat ne vpliva.

Kakšne so vaše izkušnje z javnimi službami (šolstvo, zdravniki, CSD ...)? (pozitivne, negativne)

Imam pozitivne izkušnje.

Kakšna so vaša pričakovanja glede tega?

Da bodo ostali še naprej taki.

8.3 TABELE KODIRANJA

INTERVJU	IZJAVE	POJMI
Razlogi za selitev		
INT 1	Študij (1) Oktober 2017 (2) Študij (3), možnost zaposlitve (4)	Študij Pred enim letom Študij – zaposlitev
INT 2	Najprej, ker je moj mož zaposlen v Sloveniji (1), drugo pa, ker so tu boljše življenjske razmere (2). V Slovenijo sem prišla pred enim letom. (3) Kot sem povedala prej, Slovenija ponuja boljše (4) in varnejše življenje ter prihodnost (5).	Mož – zaposlitev Boljše življenjske razmere Pred enim letom Življenje – boljše Življenje – varnejše
INT 3	Pred petimi leti (1) Zaradi boljše službe (2)	Pred petimi leti Služba – boljša
INT 4	Študij (1), možnost zaposlitve (2) Oktober 2016 (3) Študij (4)	Študij, zaposlitev Pred dvema letoma
INT 5	Izobraževanje (1) Prišla sem leta 2016 (2) Glavni razlog je študij (3)	Študij Pred dvema letoma
INT 6	Boljše življenje (1), priložnosti za zaposlitev (2) September 2016 (3) Boljše življenje (4), priložnosti (5), kultura (6), novi ljudje (7) ...	Življenje – boljše, zaposlitev Pred dvema letoma Življenje – boljše, priložnosti, kultura, novi ljudje

INT 7	Študij (1) 13. 10. 2014 (2) Boljše razmere za življenje in izpopolnjevanje (3)	Študij Pred petimi leti Boljše življenje in izpopolnjevanje
INT 8	Študij (1), možnost zaposlitve (2) Oktober 2016 (3) Zaradi možnosti zaposlitve (4)	Študij, služba Pred petimi leti Služba
INT 9	Boljše življenje (1), priložnosti za zaposlitev (2) September 2015 (3) V Slovenijo sem prišel kot študent (4), čeprav je bila glavni razlog služba (5).	Življenje – boljše možnost zaposlitve Pred štirimi leti Prišel kot študent, razlog služba/Zaradi študija, službe
INT 10	Prišla sem zaradi šole (1). Prišla sem pred enim letom (2). Prišla sem zato, ker je tu moj oče (3) in ima stalno prebivališče (4); tu so boljše priložnosti za življenje (5).	Zaradi šole Pred enim letom Oče je tu, stalno prebivališče, priložnosti za boljše življenje
Pričakovanja glede življenja v Sloveniji		
INT 1	Boljši standard (5), boljše izobraževanje (6) Dodiplomski študij (7)	Boljše življenje-izobraževanje Izobraževanje – prva stopnja
INT 2	Imam veliko pričakovanj (6), ampak zaenkrat ne morem nič (7), ker nimam delovnega dovoljenja, in bodo moja pričakovanja malo počakala (8). Diplomant matematike in informatike (9).	Veliko pričakovanj Ne morem nič Ni delovnega dovoljenja Izobraževanje – prva Prva stopnja
INT 3	Pričakoval sem, da bom imel boljše plačilo (3), lažje delo (4). Srednja strokovna šola – kemijski tehnik (5)	Služba – boljše plačilo, lažje delo Izobraževanje – srednja šola
INT 4	Večje možnosti (5), boljša izobrazba (6) in možnost zaposlitve v svojem poklicu (7) Diplomant socialne pedagogike in duhovne skrbi (8)	Boljše življenjske razmere Zaposlitev Izobraževanje – prva stopnja
INT 5	Pričakujem kvalitetno izobraževanje (4) in pozneje zaposlitev (5) Diplomant matematike (6)	Boljše Izobraževanje – zaposlitev Izobraževanje – prva stopnja
INT 6	Pozitivna, da je ogromna razlika/razlike so ogromne (8), veliko je priložnosti, da nekaj narediš v življenju (9) Diplomant sanitarnega inženirstva (10)	Velika razlika – pozitivno Veliko pričakovanj Izobraževanje – prva stopnja
INT 7	Pričakovanja so bila ogromna (5), še vedno so (6),	Ogromna pričakovanja Še vedno jih imam

	Ljubljana ponuja veliko (7). Inženir logistike (8)	Ljubljana veliko ponuja Izobraževanje – prva stopnja
INT 8	Večje možnosti (5), boljša služba (6), boljše plačilo (7). Srednja strokovna – poslovni sekretar (8)	Večje možnosti Boljša služba, plača Izobraževanje – prva stopnja
INT 9	Pričakovanja so bila, da dobim kakršno koli službo (6) in da bom lahko samostojen (7), da mi ne bo treba vedno prositi staršev za denar (8). Srednja strokovna šola – avtomehanik (9)	Pričakovanja: dobiti službo, da je samostojen Izobraževanje – prva stopnja
INT 10	Pričakovanja so, da dobim službo (6), da bom imela dovolj denarja in da bom samostojna (7). V Bosni sem končala gimnazijo (8), zdaj tu študiram ekonomijo (9).	Pričakovanja: dobiti službo, Samostojnost Izobraževanje: prva stopnja, tu študira ekonomijo.
Zaposlitvena situacija		
INT 1	Nezaposlena (8)	Nezaposlena
INT 2	Nezaposlena (10) Čez eno leto bom imela pravico do zaposlitve (11) in bi si želela delati v svojem poklicu (12). Najraj bi delala na osnovni šoli (13), ker sem to že delala v BiH (14), ampak bom sprejela tudi druge službe (15).	Nezaposlena Čez eno leto dobi delovno dovoljelje V svojem poklicu Osnovna šola To je že delala Lahko tudi druge službe
INT 3	Zaposlen (6) REM, d. o. o. (7) Ja (8) Prednosti so boljše plačilo (9), možnosti izobraževanja (10), pomanjkljivosti težje fizično delo (11). Preko spleta (12), prijateljev (13). Bil bi voznik taksija (15)	Zaposlen Kje – REM, d. o. o Zadovoljen Prednosti – boljše plačilo, možnosti izobraževanja Pomanjkljivosti – težje fizično delo Iskanje službe – preko spleta, s pomočjo prijateljev Idealna služba – voznik taksija
INT 4	Zaposlena (9) McDonald's Kolosej, Ljubljana (10) Dobra (11) Služba je v redu (12), nisem najbolj zadovoljna (13), ker si želim delati v svojem poklicu (14). Prednosti so, da si lažje dobiš službo (15), da si samostojen	Zaposlena McDonald's Ljubljana Služba – v redu, ni najbolj zadovoljna, delo v svojem poklicu Prednosti – lažje dobiš službo,

	(16) in da si lahko kaj privoščiš (17), pomanjkljivosti pa, da ne delaš v svojem poklicu (18), si daleč od družine in prijateljev (19), si v drugi državi (20). Najprej sem iskala preko študentskega servisa (21), potem sem obiskala spletne strani, kot je Carjeet.si in še druge (22). Zaenkrat negativne (23) Zame bi bila idealna služba, če bi delala v svojem poklicu (24) ali pa v šoli z otroki s posebnimi potrebami (25).	lahko si samostojen Pomanjkljivosti – ne delaš tega, kar te zanima, si daleč od družine, drugi državi. Iskanje službe – študenstski servis, spletne strani Izkušnje – negativne Idealna služba – delo v svojem poklicu, v šoli z otroki s posebnimi potrebami
INT 5	Nezaposlena (7) Služba v zavarovalnici (8)	Nezaposlena Idealna služba-v zavarovalnici
INT 6	Zaposlen (11) GLS – hitra pošta (12) Če gledamo šolo, ni ustrezna (13) Sem zadovoljen (14) Prednosti so svoboda (15), prosti čas (16), prosti vikendi in prazniki (17), pomanjkljivosti pa urnik (18), stres (19). Na spletu (20) Da bi imel nekaj svojega (22), svoje lastno podjetje (23)	Zaposlen GLS – hitra pošta Služba – ni ustrezna, če gledamo šolo, Zadovoljen Prednosti – svoboda, prosti čas, prosti vikendi in prazniki Pomanjkljivosti – urnik, stres Iskanje službe – na spletu Idealna služba – lastno podjetje
INT 7	Zaposlen (9) Papirnica Vevče (10) Ni najbolj ustrezna, ampak je v redu (11). Ja (12) Prednosti so, da imam zelo dobre sodelavce (13) in dobro plačo (14), pomanjkljivosti pa, da imam različne izmene, kar je slabo (15). Službo si iščem preko agencij za zaposlovanje (16). V glavnem pozitivne (17) Lastno podjetje (18)	Zaposlen Papirnica Vevče Služba – ni najbolj ustrezna, ampak Zadovoljen Prednosti: dobri sodelavci, dobra plača, Pomanjkljivosti: različne izmene Iskanje službe: preko agencij Pozitivne izkušnje Idealna služba – lastno podjetje
INT 8	Zaposlen (9) Betonara Bordex, d. o. o., Ljubljana (10) Dobra (11)	Zaposlen Kje: Betonara Bordex, d. o. o., Ljubljana

	Služba je v redu (12). Sem zadovoljen in plača je tudi v redu (13). Prednosti so, da lažje dobiš službo (14), da si samostojen (15) in da si lahko kaj privoščiš (16), pomanjkljivosti so: malo težje fizično delo (18), in menim, da bi mogoče plača morala biti malo večja, ker je delo res naporno (19). Službo si iščem preko spleta (20), trenutno službo sem našel tako, da mi je pomagal sorodnik (21). Za enkrat pozitivne (22) Moja idealna služba bi bila, da bi imel nekaj svojega – podjetje (23) ali pa da bi delal kot voznik LPP (24).	Zadovoljen Prednosti: služba, samostojnost Pomanjkljivosti: težje fizično delo, premajhna plača večjo Iskanje službe – preko spleta, sorodnikov Idealna služba –imeti podjetje ali biti voznik LPP
INT 9	Zaposlen (10) McDonald's Žito, Ljubljana (11) Če gledamo šolo, ni ustrezna, ampak je v redu (12) Sem zadovoljen (13) Prednosti so; dobra plača (14), dobri sodelavci (15), pomanjkljivosti pa: urnik (16), različne izmene (17), stres (18), velika gneča ob sobotah (19). Preko spleta (20) Pozitivne (21) Ne vem, zaenkrat nimam nič v mislih (22).	Zaposlen McDonald's Žito Ljubljana Služba ni najbolj ustrezna, ampak je v redu. Prednosti: dobri sodelavci, dobra plača Pomanjkljivosti: različne izmene, urnik, stres, velika gneča ob sobotah Iskanje službe – preko spleta Pozitivne izkušnje Idealna služba – zaenkrat nič
INT 10	Zaposlena sem kot študentka (10) Delam v hotelu Austria Trend, Ljubljana (11). Delam kot študentka, tako da mi ustreza (12). Ja (13). Prednosti so, da zaslužim (14) in si lahko kaj privoščim (15), ni mi treba spraševati očeta za denar, pomanjkljivosti pa zaenkrat ni (16). Službo si iščem na študentskem servisu (17), na spletu (18). V glavnem pozitivne (19). Da dobim službo v poklicu (20).	Zaposlena kot študentka. Austria Trend hotel, Ljubljana Služba – ustrezna zadovoljna sem Prednosti: lahko nekaj zaslužim in imam zase. Pomanjkljivosti: zaenkrat jih ni. Iskanje službe – na študentskem servisu, te na spletu Pozitivne izkušnje Idealna služba – v svojem poklicu
Primerjava z življenjem v BiH		
INT 1	Ne vidim velikih razlik (9), razen tega, da sem se med študijem večinoma družila s Slovenci (10).	Ni velike razlike Družba: Slovenci v času študija

	S teto (11), s prijatelji s fakultete (12) Zadovoljna sem (13) Prostovoljka v dnevnem centru za otroke (14)	Živ s teto Družba: prijatelji s fakultete Socialni stiki: zadovoljna Dejavnosti: prostovoljka
INT 2	Veliko članov moje družine in mojih prijateljev živi tukaj v Sloveniji (16), tako da se moje družabno življenje ne razlikuje veliko od tistega v Bosni (17). Živim z možem (18) ne delam (19), zato nisem imela priložnosti spoznati veliko Slovencev (20) tako da se največ družim z svojo družino (21). Zaenkrat sem zelo zadovoljna (22). Vsak dan, ko sem prosta, izkoristim, da grem na sprehod (23). Zelo rada berem knjige v naravi (24). Ogledala sem si veliko znamenitosti v Ljubljani (25) in Ljubljana mi je zelo všeč (26). Moja velika želja je programiranje (27), ampak ker nimam službe (28), se težko lotim dela na tem področju (29).	Družba: družina in prijatelji iz BiH, ki živijo tukaj Ni velike razlike Živi: z možem Ne dela Ni spoznala veliko Slovencev Družba: družina Socialni stiki – zelo zadovoljna Dejavnosti: sprehod, branje knjig v naravi, obiskovanje znamenitosti, lepa Ljubljana Programiranje Ne dela Težko delam nekaj za to
INT 3	Zelo dobro (16), sem se že navadil (17) in imam veliko prijateljev v Sloveniji (18). Živim s svojo ženo (19) in z dvema hčerkama (20). Družim se skoraj z vsemi, ki jih poznam (21). Sem zelo zadovoljen (22). Hodim na sprehod (23), gremo na družinske počitnice (24), na piknike (25). Zelo rad potujem (26), zato bi še več potoval (27).	Socialni stiki: zelo dobri, že navajen Družba: veliko prijateljev tukaj Živi: z ženo in s hčerkama Dejavnosti: sprehod, družinske počitnice, piknik, zelo rad bi potoval

INT 4	Moje socialno življenje je dobro (26). Živim v domu s sestanovalko (27), družim se pa z vsemi (28), tako z Bosanci tako s Slovenci (29). Zelo sem zadovoljna (30). Berem knjige (31), gledam filme (32), grem ven s prijatelji (33), grem v naravo na sprehod (34). Rada bi delala v kot programerka (35), ampak nimam dovolj prostega časa (36).	Socialni stiki: dobro, zadovoljna Družba: Bosanci in Slovenci Živi: s sestanovalko Aktivnosti: bere knjige, gleda filme, se sprehaja Programiranje – ni časa
INT 5	Življenje v Sloveniji je bolj kvalitetno (9). Družabno življenje je tako kot prej (10). Živim s starši (11), družim se z Bosanci in Slovenci (12). Zelo zadovoljna (13) Kolesarjenje (14), branje knjig (15), sprehajanje v naravi (16) Potovati po vsej Sloveniji (17)	Življenje: bolj kvalitetno Družba: kot prej, druži se z Bosanci in Slovenci, zelo zadovoljna z družbo Živi: s starši Aktivnosti: kolesarjenje,, branje knjig, sprehodi v naravi Želela bi si potovati
INT 6	Slabo (24), družine ne vidim tako pogosto, kar je zelo slabo (25), tudi s prijatelji slabo (26), ker čas iskoristim, da delam kaj produktivnega (27). S sstanovalcem (28), z ljudmi (29) Zelo zadovoljen (30) Delam vse, kar mi ustreza (35)	Življenje: slabo, ne vidi družine, tudi prijateljev Družba: ljudje, ki jih pozna Živi: s sstanovalcem Dela vse
INT 7	Zelo dobro (19) Živim s sstanovalci (20), družim se z ljudmi ki jih poznam že dolgo (21). Zadovoljen sem (22). Kolesarim (23), igram nogomet (24), hodim v kino (25).	Socialni stiki: zelo dobri, zadovoljen Družba: z ljudmi, ki jih že dolgo pozna Živi: s sstanovalci Dejavnosti: kolesarjenje, nogomet, kino
INT 8	Moje socialno življenje je dobro (25). Živim v stanovanju (26), z dvema sorodnikoma (27), družim se z vsemi (28), največ z dekletom (29) in sorodniki (30). Zelo sem zadovoljen (31). Največ igram PS (32), kolesarim, kadar je vreme primerno (33), velikokrat grem v kino (34).	Življenje: dobro Živi: v stanovanju z svoja dvema sorodnikoma Družba: družina, Dekle Socialni stiki: zelo zadovoljen Dejavnosti: igranje PS, kolesarjenje, kino

	Za enkrat nič (35)	
INT 9	Zelo sem zadovoljen (23), ko sem prišel v Slovenijo, sem spoznal veliko ljudi in prijateljev (24). Živim z bratom (25), družim se z ljudmi, ki delajo z mano (26), z družinskimi člani, ki živijo tu (27). Zelo zadovoljen (28) Ko imam čas, s prijatelji (29) večinoma igram nogomet, hodim plavat in podobno (30).	Življenje: zelo zadovoljen Živi: z bratom Družba: družina, z sodelavci Socialni stiki: zelo zadovoljen Dejavnosti: nogomet, plavanje
INT 10	Zelo dobro (21) Živim s sestanovalko (22), družim se pa res z vsemi (23). Zadovoljna sem (24). Kolesarim (25), gledam veliko nadaljevanj (26).	Živi: s sestanovalko Družba: z vsemi Socialni stiki: zelo zadovoljna Dejavnosti: kolesarjenje, nadaljevanke
Finančno stanje		
INT 1	Ja (15) Nima veliko vpliva (16), odvisno je od stroke in vašega znanja (17). V Sloveniji so večinoma vsi visoko izobraženi (18), npr. magisterij ali doktorat nima velik vpliv, ko iščete službo (19). Če nimate dovolj znanja in se ne izkažete kot strokovnjak, ne boste dobili službe (20). Pozitivne (21)	Bolj zadovoljna Ni vpliva Stroke in znanje Visoko izobraženi Magisterij ali doktorat – ni vpliva Znanje in strokovnost Javne službe: izkušnje pozitivne
INT 2	V Sloveniji so plače boljše kot v BiH (30). ampak tudi standard je višji (31), kljub temu sem zadovoljna (32), ker vidim, da je moja prihodnost boljša tu kot v BiH (33). Res sem zelo zadovoljna tu (34), kot sem rekla, ko vidim, da je moja prihodnost boljša tu; sem zelo srečna (35). Realno izobrazba močno vpliva na finančni položaj (36). Študirala sem to, kar imam rada (36), tako da bi zelo rada delala v svojem poklicu (37), ne zaradi denarja (38). Zaenkrat sem povsod imela zelo dobre izkušnje (39).	Boljše plače Višji standard Spet zadovoljna Boljša prihodnost Zadovoljna Zelo srečna zaradi boljše prihodnosti Močno vpliva Študirala to, kar ima rada Delo v svojem poklicu Ni zaradi denarja Javne službe: izkušnje-pozitivne,

	Zelo organizirani (40) in zelo kulturni povsod (41) Da bodo pravični (42) in dobri še naprej (43).	dobro organizirani, kulturni. Pričakovanja: da bodo pravični in dobri
INT 3	Seveda (28). Ne vpliva, saj ne delam v taki službi (29). So zelo pozitivne (30). V redu (31)	Bolj zadovoljen Ni vpliva Javne službe: izkušnje so pozitivne Pričakovanja: v redu
INT 4	Ja (37) Izobrazba veliko pomeni za finančni položaj (38), če si končal boljšo šolo, boš mogoče dobil boljšo zaposlitev (39). Pozitivne (40) Da bi ostalo tako, kot je bilo doslej (41)	Bolj zadovoljna Močno vpliva Boljša šola, boljša služba Javne službe: izkušnje pozitivne Pričakovanje: da bi bilo kot zdaj
INT 5	<u>Ja</u> (18) Trenutno ne vpliva, saj sem nezaposlena (19). Zelo pozitivne (20) Pričakujem, da bo ostalo na enaki ravni, kot je zdaj (21)	Bolj zadovoljna Ni vpliva Javne službe: izkušnje zelo pozitivne Pričakovanja: da bo ostalo na enaki ravni, kot je zdaj
INT 6	Ja, seveda (36) Niti malo (37) Pozitivne (38) Pričakujem pozitivne stvari (39).	Bolj zadovoljen Ni vpliva Javne službe: izkušnje pozitivne Pričakovanja: pozitivne stvari
INT 7	Ja (26) Ne vpliva močno (27) Imam pozitivne izkušnje (28). Nimam jih (29).	Bolj zadovoljen Ni vpliva Javne službe: izkušnje pozitivne Pričakovanja: nima jih
INT 8	Ja (36) Za to, kar delam, je potrebna srednja strokovna šola – voznik (37), zato mislim, da šola ni tako pomembna (38). Pozitivne (39) Da bi se še izboljšale (40)	Bolj zadovoljen Ni vpliva. Javne službe: izkušnje-zelo pozitivne Pričakovanja: da bi se še izboljšale

INT 9	Ja, res sem zadovoljen (31). Niti malo (32) Pozitivne (33) Še naprej pričakujem pozitivne stvari (34).	Bolj zadovoljen Ni vpliva Javne službe: izkušnje pozitivne Pričakovanja: naprej pozitivne stvari.
INT 10	Ja (27) Pa ne vem, zaenkrat ne vpliva (28). Imam pozitivne izkušnje (29). Da bodo ostali še naprej taki (39).	Bolj zadovoljna Ni vpliva Javne službe: izkušnje pozitivne Pričakovanja: da bodo še naprej taki

8.4 OSNO KODIRANJE

Razlogi za selitev

- Zaposlitev
 - Mož (INT2-1)
 - Ker je oče tu in ima stalno prebivališče (INT10-3)
 - Možnost zaposlitve (INT4-2) (INT1-4) (INT6-2) (INT4-7) (INT9-5)
 - Prišel kot študent (INT9-3)
- Boljše življenjske razmere (INT2-2) (INT4-5)
 - Boljše življenje (INT2-4) (INT6-1) (INT6-4) (INT7-3) (INT1-5) (INT9-1) (INT10-5) (INT8-25) (INT9-23)
 - Priložnosti (INT6-5) (INT8-2)(INT9-2)
 - Bolj kakovostno (INT5-9)
 - Kultura (INT6-6)
 - Novi ljudje (INT6-7)
 - Varnejše življenje (INT2-5)
 - Boljša prihodnost (INT2-33)
 - Zelo srečna zaradi boljše prihodnosti (INT2-35)
- Prihod v Slovenijo
 - Pred enim letom (INT2-3) (INT10-2)
 - Pred enim letom (INT1-2)
 - Pred petimi leti (INT3-1) (INT8-3)
 - Pred dvema letoma (INT4-3) (INT5-2) (INT6-3)
 - Pred štirimi leti (INT7-2) (INT9-3)
- Študij (INT1-1) (INT4-1) (INT5-1) (INT7-1) (INT8-1) (INT10-1)
 - Izpopolnjevanje (INT7-3)

Pričakovanja glede življenja v Sloveniji

- Veliko pričakovanj (INT2-6) (INT6-9) (INT8-5)
 - Ne morem nič (INT2-7)
 - Ni delovnega dovoljenja (INT2-8)
- Ogromno pričakovanj (INT7-5)
 - Imam jih še (INT7-6)
 - Ljubljana veliko ponuja (INT7-7)
- Pozitivna razlika (INT6-8)
- Izobraževanje
 - Boljše izobraževanje (INT1-6) (INT5-4)
 - Prva stopnja (INT1-7) (INT2-9) (INZ4-8) (INT5-6) (INT6-10) (INT7-8)
 - Srednja šola (INT3-5) (INT8-8) (INT9-9)(INT10-8)
 - Študira ekonomijo (INT10-9)
- Služba (INT9-6) (INT10-6)
 - Prednosti
 - Boljša (INT3-2) (INT8-6)
 - Boljše plačilo (INT3-3) (INT3-9) (INT7-14)(INT8-7)(INT9-14)
 - Lažje delo (INT3-4)
 - Zadovoljen (INT3-8) (INT6-14) (INT7-12) (INT8-13) (INT10-13) (INT9-12)
 - Svoboda (INT6-15)
 - Lahko kaj zasluži (INT10-14)
 - Lahko si kaj privoščiti (INT10-15)
 - Prosti čas (INT6-17)
 - Prosti vikendi in prazniki (INT6-17)
 - Možnosti za izobraževanje (INT3-10)
 - Samostojnost (INT9-7) (INT10-7) (INT8-15)
 - V redu (INT4-11) (INT8-12) (INT9-12)
 - Dobri sodelovci (INT7-13) (INT9-15)
 - Ni ustrezna, če gledamo šolo (INT6-13) (INT7-11) (INT9-12)
 - Ustrezna, ker dela kot študentka (INT10-12)
 - Lažje dobiš službo (INT4-15)
 - ✚ Lahko si samostojen (INT4-16)
 - ✚ Lahko si kaj privoščiš (INT4-17)
 - Pomanjkljivosti
 - Težje fizično delo (INT3-11) (INT8-18)
 - Plača malo večja (INT8-19)
 - Ni najbolj zadovoljna (INT4-13)
 - ✚ Delo v svojem poklicu (INT4-14)
 - Ne delaš tega, kar te zanima (INT4-18)
 - Daleč od družine (INT4-19)

- V drugi državi si (INT4-20)
- Urnik (INT6-18) (INT9-16)
- Stres (INT6-19) (INT9-18)
- Velika gneča ob sobotah (INT9-19)
- Različne izmene (INT7-15) (INT9-17)

Zaposlitvena situacija

- Nezaposlena (INT1-8) (INT2-10) (INT5-7)
 - Čez eno leto dobi delovno dovoljenje (INT2-11)
 - V svojem poklicu (INT2-12)
 - Osnovna šola (INT2-13)
 - 🚩 Je to že delala (INT2-14)
 - Lahko tudi druge službe (INT2-15)
- Zaposlen/zaposlena (INT3-6) (INT4-9) (INT6-11) (INT7-9) (INT8-9) (INT9-10)
- Zaposlena kot študentka (INT10-10)
 - REM, d. o. o (INT3-7)
 - Austria Trend Hotel Ljubljana (INT10-11)
 - Betonara Bordex, d. o. o, Ljubljana (INT8-10)
 - McDonald's Ljubljana (INT4-10) (INT9-11)
 - GLS hitra pošta (INT6-12)
 - Papirnica Vevče (INT7-10)
- Iskanje službe
 - Preko spleta (INT3-12) (INT4-22) (INT6-20) (INT8-20) (INT9-20) (INT10-18)
 - Preko prijateljev (INT3-13)
 - Študentski servis (INT4-21) (INT10-17)
 - Preko agencij (INT7-16)
 - Pomoč sorodnikov (INT8-21)
- Idealna služba
 - Voznik taksija (INT3-15)
 - V svojem poklicu (INT4-24) (INT2-37) (INT10-20)
 - V šoli z otroki s posebnimi potrebami (INT4-25)
 - Služba v zavarovalnici (INT5-8)
 - Lastno podjetje (INT6-23) (INT7-18) (INT8-23)
 - Voznik LPP (INT8-24)
 - Zaenkrat nič (INT 9-22)

Primerjava življenja v BiH

- Ni velike razlike (INT1-9) (INT2-17)
- Spoznal veliko ljudi in prijateljev (INT9-24)
- Slabo življenje (INT6-24)

- Ne vidi družine (INT6-25)
- Tudi prijateljev ni (INT6-26)
- Socialni stiki
 - Zadovoljna (INT1-13) (INT5-10-13) (INT8-25)
 - Zelo zadovoljna (INT2-22) (INT4-26) (INT10-24)
 - Zelo dobri, že navajen (INT3-16-17) (INT7-19) (INT9-28)
- Živi
 - s teto (INT1-11)
 - z možem (INT2-18)
 - z ženo (INT3-19)
 - z bratom (INT9-25)
 - in z dvema hčerkama (INT3-20)
 - s sostanovalko (INT4-27) (INT10-22)
 - z dvema sorodnikoma (INT8-27)
 - s sostanovalcem (INT6-28) (INT7-20)
 - s starši (INT5-11)
- Družba
 - Slovenci med študijem (INT1-10)
 - Tako Bosanci kot Slovenci (INT4-29) (INT5-12) (INT10-23)
 - Ljudje, ki jih že dolgo pozna (INT6-29) (INT7-21)
 - Veliko prijateljev tukaj (INT3-18)
 - Prijatelji s fakultete (INT1-12)
 - Sodelavci (INT9-26)
 - Dekle (INT8-29)
 - Družina in prijatelji iz BiH, ki živijo tukaj (INT2-16) (INT8-30) (INT9-26)
 - Ni spoznala veliko Slovencev (INT2-20)
 - Ne dela (INT2-19)
- Dejavnosti
 - Prostovljka (INT1-14)
 - Igranje PS (INT8-32)
 - Sprehodi (INT2-23) (INT3-23) (INT4-34) (INT5-16)
 - Družinske počitnice (INT3-24)
 - Piknik (INT3-25)
 - Zelo rad bi potoval/potovala (INT3-26-27) (INT5-17)
 - Dela vse (INT6-35)
 - Ogled filmov (INT4-32)
 - Branje knjig (INT2-24) (INT4-31) (INT5-15)
 - Kolesarjenje (INT5-14) (INT7-23) (INT8-33) (INT10-25)
 - Ogled nadaljevanj (INT10-26)
 - Nogomet (INT7-24) (INT9-29)

- Plavanje (INT9-30)
- Kino (INT7-25) (INT8-34)
- Obiskovanje znamenitosti (INT2-25)
- Lepa Ljubljana (INT2-26)
- Programiranje (INT2-27) (INT4-35)
 - Ni časa (INT4-36)
 - Ker ne dela (INT2-28),
 - ✚ težko dela nekaj v zvezi s tem (INT2-29)

Finančno stanje

- Bolj zadovoljna/zadovoljen (INT1-15) (INT2-32) (INT2-34) (INT3-28) (INT4-37) (INT5-18) (INT6-36) (INT7-26) (INT8-36) (INT9-31) (INT10-27)
- Boljše plače (INT2-30)
- Višji standard (INT2-31)
- Iskanje službe
 - Šola ne vpliva na to (INT1-16) (INT3-29) (INT5-19) (INT6-37) (INT7-27) (INT8-38) (INT9-32)
 - Zaenkrat ne vpliva (INT10-28)
 - Šola močno vpliva (INT2-36) (INT4-38)
 - Boljša šola, boljša služba (INT4-39)
 - Študirala, kar ima rada (INT2-36)
 - ✚ Ne zaradi denarja (INT-38)
 - Stroka in znanje (INT1-17)
 - Magisterij ali doktorat ne vpliva (INT1-19)
 - Visoko izobraženi so vsi (INT1-18)
 - Znanje in strokovnost (INT1-20)
- Javne službe: izkušnje
 - Pozitivne (INT1-21) (INT2-39) (INT3-30) (INT4-40) (INT5-20) (INT6-38) (INT7-28) (INT8-39) (INT9-33) (INT10-29)
 - Dobro organizirani (INT2-40)
 - Kulturni (INT2-41)
 - Pričakovanja
 - Da bodo pravični in dobri (INT2-42-43)
 - V redu (INT3-31)
 - Da bi bilo, kakor je bilo doslej (INT4-41) (INT5-21)
 - Pozitivne stvari (INT6-39) (INT9-34)
 - Nimam jih (INT7-29)
 - Da bi se še izboljšale (INT8-40)
 - Da bodo še naprej taki (INT10-39)

8.4.1 ODNOSNO KODIRANJE

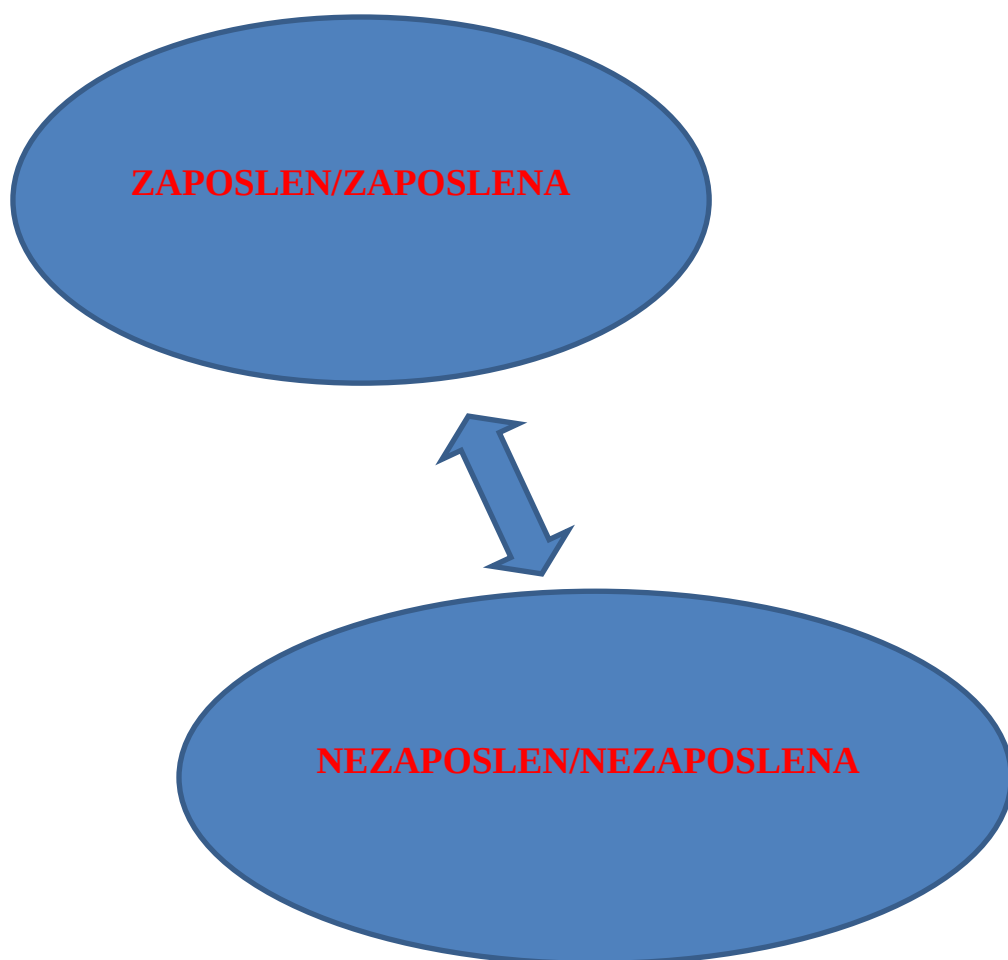
RAZLOGI ZA SELITEV

PRIČAKOVANJA GLEDE ŽIVLJENJA V SLOVENIJI

ZAPOSLOTIVENA SITUACIJA

PRIMERJAVA Z ŽIVLJENJEM V BiH

SOCIALNI STIKI:

VSI ZELO ZADOVOLJNI

FINANČNO STANJE

**BOLJ
ZADOVOLJNI
KOT PREJ**

DEJAVNOSTI

- ❖ **KOLESARJENJE**
- ❖ **BRANJE KNJIG**
- ❖ **KINO**
- ❖ **SPREHODI**
- ❖ **POTOVANJA**